

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

Електронне видання

**ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ
З ЗАГАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ
ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО ЇХ НАПИСАННЯ**

**Харків
2025**

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

**ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ
З ЗАГАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ
ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО ЇХ НАПИСАННЯ**

для студентів II курсу денних факультетів

(першого (бакалаврського) рівня
галузь знань 08 “Право”
спеціальності 081 «Право»)

**Харків
2025**

Тематика курсових робіт з Загальної частини кримінального права України та методичні рекомендації до їх написання для студентів II курсу факультетів першого (бакалаврського) рівня галузь знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право» / уклад.: Ю. А. Пономаренко, Ю. В. Баулін, В. І. Тютюгін та ін. Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2025. – __ с.

У к л а д а ч і: Ю. А. Пономаренко
Ю. В. Баулін
В. І. Тютюгін
С. О. Харитонов
А. В. Горностай
М. Є. Григор'єва
Ю. В. Гродецький
Л. М. Демидова
Ю. Ю. Забуга
О. В. Євдокімова
Т. О. Михайліченко
Р. С. Орловський
К. М. Оробець
В. Р. Філіпенко

*Рекомендовано до видання редакційно-видавничою радою
університету (протокол № __ від _____ 2024 р.)*

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2025

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Кримінальне право України є однією із фундаментальних навчальних дисциплін для підготовки фахівців за спеціальністю «Право», метою якої є засвоєння студентами основних положень про кримінальні правопорушення та відповідальність за них.

Викладення Загальної частини кримінального права допоможе студентам II курсу опанувати наступні положення: поняття «кримінальне право», його система та функції; закон про кримінальну відповідальність і його чинність у часі та просторі; підстава кримінальної відповідальності; поняття «кримінальне правопорушення»; склад кримінального правопорушення, його елементи та ознаки; стадії кримінального правопорушення; співучасть у кримінальному правопорушенні; множинність кримінальних правопорушень; обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння; звільнення від кримінальної відповідальності та його види; поняття покарання, система та види покарань; призначення покарання; звільнення від покарання та його відбування; судимість; особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх; інші заходи кримінально-правового характеру тощо.

При вивченні Загальної частини кримінального права студенти мають ознайомитися з основними категоріями та інститутами кримінального права, навчитися тлумачити кримінально-правові норми та правильно їх застосовувати при вирішенні конкретних кримінальних справ.

Написання курсової роботи із Загальної частини кримінального права передбачене навчальним планом для студентів другого курсу денного факультету, є одним із видів самостійної роботи, що забезпечується програмою дисципліни, методичними рекомендаціями, дидактичними матеріалами, які можна переглянути на кафедрі.

За своїм призначенням курсова робота – це самостійна дослідницька праця студента з питань Загальної частини кримінального права України, спрямована на закріплення отриманих студентом теоретичних знань, вироблення навичок наукового дослідження та самостійного творчого логічного мислення. Її виконання має сприяти більш глибокому засвоєнню і правильному використанню студентом чинного кримінального законодавства, вмінню письмово викладати свою думку, аналізувати та використовувати судову практику, здійснювати компаративні дослідження тощо.

Результатом опрацювання студентом відповідної теми при написанні курсової роботи із Загальної частини кримінального права має бути підвищення рівня його підготовки, зокрема, набуття таких компетенцій, як:

- **знання** структури Кримінального кодексу України, а також структури його окремих статей; поняття, структури, моменту виникнення та припинення кримінально-правових відносин, їх місця і ролі у механізмі правового регулювання; змісту й ознак основних кримінально-правових категорій та інститутів, зокрема, таких, як кримінальне правопорушення, склад кримінального правопорушення, стадії кримінального правопорушення, співучасть у кримінальному правопорушенні, множинність кримінальних правопорушень, покарання, судимість тощо; стан наукових досліджень із основних проблем науки кримінального права; основні напрямки кримінально-правової політики і тенденції розвитку кримінального законодавства України;

- **уміння** правильно тлумачити і застосовувати норми Загальної частини кримінального права; проводити розмежування суміжних понять й інститутів; використовувати для аргументації висловлених думок, роз'яснень, що містяться у постановках Пленуму Верховного Суду України та Верховного Суду й узагальненнях судової практики з окремих категорій кримінальних справ; використовувати наукові джерела із кримінального права тощо;

- **робота з текстом**, а саме: ясність та логічність у письмовому викладенні своїх думок; дотримання змістовної структури тексту; аргументація власної точки зору; відсутність помилок, правильне оформлення курсової роботи тощо.

– **стратегічне та критичне мислення**, що проявляється у здатності встановлювати причинно-наслідкові зв'язки й закономірності, аналізувати альтернативні варіанти та системно розглядати запропоновані рішення;

– **вільне орієнтування** в законодавстві та судовій практиці із кримінальних справ тощо.

Розпочинаючи написання курсової роботи, студент має обрати одну із наведених в методичних рекомендаціях тем, ознайомитися із планом роботи та рекомендованою літературою. Тему курсової роботи (із пропонування кафедрою) студент обирає самостійно. У той же час студенти можуть запропонувати для написання курсової роботи власну тему, погодивши її і план із науковим керівником завчасно.

Слід мати на увазі, що в плані визначені основні питання теми, які обов'язково потрібно розкрити на підставі аналізу норм КК України, вивчення певного розділу підручника з Загальної частини кримінального права та рекомендованої літератури. Крім основної літератури, можна використовувати й додаткову за порадою викладача або на свій розсуд. До теоретичних питань, викладених в роботі, потрібно долучати матеріали судової практики з кримінальних справ, опубліковані в офіційних збірниках, а за можливості, й місцевої практики правоохоронних органів, що стосуються певної теми. Робота без наведення матеріалів судової практики не зараховується.

Науковими консультантами курсової роботи є лектор, що викладає курс Загальної частини кримінального права, а також викладач кафедри кримінального права, котрий проводить у групі практичні заняття. У всіх випадках, коли виникають труднощі в розумінні певних положень, можливих розбіжностей у точках зору авторів тощо, студент може звертатися до викладача.

Курсова робота виконується в рукописному вигляді розбірливим почерком або у друкованому вигляді (за вибором студента) на зшитих аркушах паперу формату А-4 (з текстом тільки з однієї сторони аркуша) або в окремому зошиті. Обсяг курсової роботи – один друкований аркуш (23-24 сторінки). Усі сторінки курсової роботи повинні мати наскрізну нумерацію.

Титульний аркуш курсової роботи оформляється за відповідною формою (див. додатки) у **двох екземплярах**, сама робота має бути виконана акуратно і грамотно. У кінці роботи ставиться підпис автора і дата.

Рекомендації щодо підготовки та оформлення курсових робіт

1. Робота над курсовою роботою складається з таких етапів.

1.1. **Підготовчий етап.** Він включає насамперед:

– підбір літератури з теми, визначення необхідних нормативно-правових та інших юридичних актів, матеріалів практики і джерел їх отримання;

– складання на підставі ознайомлення з цими матеріалами орієнтовного плану курсової роботи та узгодження його з керівником.

1.2. **Основний етап дослідження.** На ньому здійснюються:

– досконале вивчення рекомендованої і додаткової літератури, з'ясування змісту основних категорій та понять, пов'язаних із темою, аналіз стану наукової розробки питань теми, зіставлення висловлених у літературі наукових поглядів, вироблення свого відношення до них, формування аргументованих уявлень з основних питань теми;

– аналіз чинного кримінального законодавства і узагальнення матеріалів судової практики;

– формулювання попередніх висновків, на підставі яких стане можливим вироблення основних положень теоретичного та прикладного характеру.

З усіх питань, які виникають у процесі виконання курсової роботи, студенту слід консультуватися із науковим керівником.

1.3. **Написання роботи.** Згідно з планом у тексті потрібно послідовно розкрити ключові питання теми. При цьому особлива увага повинна бути приділена формулюванню відповідних кримінально-правових понять, розкриттю й обґрунтуванню важливих питань,

що визначають сутність обраної теми. У роботі необхідно висвітлити наявні в юридичній літературі погляди на проблематику теми. Студент повинен висловити своє ставлення до таких поглядів (або ж запропонувати власну точку зору).

2. Курсова робота повинна мати таку структуру:

- титульний аркуш;
- зміст;
- вступ;
- основний текст (поділяється на два чи більше розділів);
- висновки;
- список використаної літератури.

2.1. У змісті роботи дається перелік всіх її структурних елементів (вступ, розділи основного тексту з їх назвами, висновки, список використаної літератури), та вказуються сторінки, на яких починаються відповідні структурні елементи.

2.2. У вступі до курсової роботи (писати його рекомендується вже після підготовки чорнового варіанту її основної частини) розкриваються значення й актуальність обраної теми, коротко характеризуються стан її розробки у літературі, зазначаються предмет, мета наукового дослідження.

2.3. У розділах основного змісту мають знайти безпосереднє висвітлення положення Конституції України, чинного кримінального законодавства, матеріали судової практики, інші джерела (відповідно до теми роботи). У певних випадках може знадобитись звернення до кримінального законодавства і юридичної практики інших держав. Посилання на джерела цих матеріалів необхідно давати у виносках, за офіційними виданнями законодавства, опублікованими матеріалами практики або ж за архівами відповідних органів чи організацій, а також за даними мережі Internet.

Підрядкові виноска на ці джерела, а також на літературу подаються за єдиними стандартизованими правилами бібліографічного опису. Виноски можуть бути наскрізні (подаються у тексті у квадратних дужках із зазначенням номера джерела у списку використаних джерел та номера сторінки; у цьому випадку список використаних джерел повинен складатись за принципом послідовності згадування їх у тексті) або посторінкові (наводяться внизу кожної сторінки із зазначенням імені автора, назви джерела, видавництва та відповідної сторінки; список використаних джерел формується в алфавітному порядку). Студент повинен самостійно, логічно, аргументовано і грамотно розкрити питання теми.

Назви розділів роботи та інших структурних елементів основного тексту мають точно відповідати складеному плану. Цитати, посилання на літературу, законодавство та інші матеріали слід зіставляти з текстами оригінальних джерел.

2.4. У висновках повинні бути чітко й лаконічно сформульовані основні результати, які студент отримав при виконанні курсової роботи.

2.5. Список використаної літератури відображає ступінь дослідження пошукувачем даної проблеми.

Основними елементами опису літератури є:

а) для законодавчих актів: повна офіційна назва. Наприклад: Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст.142;

б) для монографій: (при цитуванні певних робіт дослівно текст треба брати в лапки і вказувати прізвище та ініціали автора) у виносці – назва книги, місце, де вона видана, назва видавництва, рік видання і сторінка. Напр.: Созанський, Т. І. Кваліфікація сукупності злочинів: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 240 с.;

в) для журнальних статей окремих авторів: прізвище та ініціали автора (авторів), а у виносці – джерело, де надрукована стаття. Наприклад: Панов, М. І. Кримінальна відповідальність: поняття, принципи, підстави. *Право України*. 2012. № 8. С. 249–261;

г) при кількох посиланнях на одне джерело: на тій самій сторінці, якщо вони розташовані послідовно, достатньо, не повторюючи його назву, написати: «Там же». Наприклад: 1) Марін, О. К. Кваліфікація злочинів при конкуренції кримінально-правових норм: монографія. Київ: Атіка, 2003. С. 22. 2) Там же. С. 56;

д) якщо в роботі цитується одна й та сама книга або стаття одного й того ж автора, то можна, не повторюючи її назви, обмежитися прізвищем та ініціалами автора і вказівкою: «Вказ. твір» або «Вказ. праця». Напр.: Баулін, Ю. В. Вказ. праця. С. 75;

е) у тих випадках, коли думка того чи іншого автора наводиться лише у переказі, то перед назвою джерела або прізвища автора ставлять скорочену вказівку «Див.». Напр.: Див.: Пономаренко, Ю. А. Чинність і дія кримінального закону у часі: монографія. Київ: Атіка, 2005. С. 46.

Наприкінці роботи необхідно навести список фактично використаної літератури, нормативного матеріалу та судової практики. Список літератури доцільно оформлювати за встановленими правилами, а саме:

1) спеціальна література указується в алфавітному порядку із загальною кількістю сторінок. Напр.: Зінченко, І. О. Види множинності злочинів: кримінально-правовий зміст і співвідношення: монографія. Харків: Юрайт, 2012. 64 с.

2) список використаної судової практики наводиться в такому порядку: по-перше, вказуються постанови Пленуму Верховного Суду України або Верховного Суду, потім практика вищих судових органів із конкретних справ, а наприкінці – місцева судова практика.

Закінчена й належним чином оформлена курсова робота подається на кафедру не пізніше, ніж за місяць до завершення відповідного навчального семестру. Реєстрація та облік курсових робіт здійснюється кафедрами. Зареєстрована курсова робота протягом двох робочих днів передається на рецензування науковому керівникові або іншому викладачеві кафедри, визначеному завідувачем кафедри.

При рецензуванні роботи студента денної форми навчання рецензент оцінює зміст роботи в межах 50 балів за такими критеріями:

Кількість балів	Критерії оцінювання змісту курсової роботи
50	1. Питання плану роботи висвітлені повно та точно. 2. Проаналізовані представлені в навчальній та науковій літературі погляди щодо предмету дослідження; на основі їх порівняльного аналізу, висловлено власне ставлення автора щодо кожного з них, а також дана особиста оцінка запропонованим у літературі пропозиціям стосовно шляхів вирішення таких проблемних питань, які стосуються теми, та (або) надані пропозиції.
45	1. Питання плану роботи висвітлені повно. 2. Проаналізовані літературні джерела, рекомендовані кафедрою при написанні роботи на відповідну тему. 3. Є 2-3 незначні помилки при висвітленні питань теми.
40	1. Переважна більшість питань плану роботи висвітлені повно та точно. 2. Одне з питань розкрито недостатньо повно або при його висвітленні допущена суттєва помилка. 3. Проаналізовані основні літературні джерела, рекомендовані кафедрою при написанні роботи на відповідну тему.
30	1. Питання плану теми висвітлені поверхово. 2. При написанні роботи використана незначна кількість монографічних та нормативних джерел із числа рекомендованих кафедрою. 3. При розкритті питань плану допущені грубі помилки.
0	Тема не розкрита або в ній виявлено плагіат.

Курсова робота, оцінена в 0 балів, до захисту не допускається і повертається студентові для доопрацювання.

Вона може бути повторно подана на рецензування після усунення недоліків, на які вказав рецензент.

Захист курсової роботи проводиться відкрито перед комісією у складі двох викладачів кафедри.

Склад комісії визначається завідувачем кафедри.

Графік захисту курсових робіт затверджується директором інституту (деканом факультету) за погодженням із завідувачами кафедр.

Оцінювання курсової роботи студентів денної форми навчання під час її захисту проводиться за наступними критеріями.

Кількість балів	Критерії оцінювання знань і умінь студента
50	1. Всебічне, систематичне і глибоке знання матеріалу по темі курсової роботи, у тому числі орієнтація в основних наукових концепціях, що стосуються даної теми. 2. Засвоєння основної та додаткової літератури, рекомендованої методичними порадами. 3. Здатність до використання отриманих результатів у практичній роботі.
45	1. Повне знання матеріалу по темі курсової роботи. 2. Засвоєння основної літератури та знайомство з додатковою літературою, рекомендованою методичними порадами. 3. Розуміння значення отриманих результатів для практичної роботи.
40	1. Достатньо повне знання матеріалу по темі курсової роботи, відсутність у відповідях при захисті суттєвих неточностей. 2. Засвоєння основної літератури, рекомендованої методичними порадами. 3. У цілому розуміння значення отриманих результатів для практичної роботи.
35	1. Знання основного матеріалу по темі курсової роботи. 2. Часткове засвоєння основної літератури, рекомендованої методичними порадами. 3. Помилки та певні неточності при відповіді на захисті за наявності знань для їх самостійного усунення або усунення за допомогою викладача.
30	1. Знання основного матеріалу по темі курсової роботи в обсязі, що уможливило подальше його засвоєння. 2. Знайомство з основною літературою, рекомендованою методичними порадами. 3. Допущені помилки при відповіді на захисті, однак при цьому проявлені знання, які дозволяють усунути найсуттєвіші з них за допомогою викладача.
25	1. Відсутність знань по значній частині основного матеріалу із теми курсової роботи. 2. Наявність суттєвих помилок при відповіді на захисті. 3. Неможливість в достатньому обсязі засвоїти матеріал по роботі без додаткової підготовки по даній темі.

Підсумкова оцінка за написання та захист курсової роботи для студентів денної форми навчання складається із суми балів, виставлених рецензентом при оцінюванні змісту курсової роботи та отриманих за результатами захисту роботи. Підсумкова оцінка у балах переводиться у чотирибальну шкалу та оцінку за шкалою ECTS відповідно до наведеної таблиці.

Кількість балів за курсову роботу за шкалою ECTS	Відповідні рівні чотирибальної (державної) шкали успішності	Шкала ECTS
90-100	відмінно	A
80-89	добре	B
75-79		C
70-74	задовільно	D
60-69		E
35-59	незадовільно	FX
0-34		F

Оцінка вноситься до заліково-екзаменаційної відомості, індивідуального навчального плану (залікової книжки) студента, а також проставляється на титульному аркуші роботи та рецензії на неї. У випадку, коли захист курсової роботи оцінено на «незадовільно», студенту надається двотижневий термін для її доопрацювання. Захищена курсова робота разом з рецензією на неї у день захисту здається на кафедру.

ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ

Т е м а 1. Джерела кримінального права

П л а н

1. Проблема визначення поняття та видів джерел кримінального права.
2. Кримінальний кодекс України як основне джерело кримінального права.
3. Значення Конституції України для норм кримінального права.
4. Значення рішень Конституційного Суду України в кримінальному праві.
5. Міжнародно-правові акти як джерело норм кримінального права.
6. Роль і значення судової практики в кримінальному праві.

При висвітленні першого питання плану необхідно спочатку навести визначення поняття «джерело кримінального права як галузі права», а потім з'ясувати їх види. При цьому особливу увагу слід звернути на встановлення змісту слова «джерело» та проблему тлумачення поняття «джерело кримінального права». Вивчення та аналіз різних підходів дослідників до встановлення змісту цього поняття слід здійснити з урахуванням функцій кримінального права, сформулювати авторську позицію щодо цього та окреслити види джерел кримінального права.

З урахуванням конституційного положення (п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України) слід вивчити та проаналізувати ч.ч. 1, 2 ст. 1 і ч. 3 ст. 3 КК України. При цьому необхідно визначитися з поняттями «Кримінальний кодекс України», «закон про кримінальну відповідальність», «кримінальне право», «кримінальне законодавство» та їх співвідношенням.

Розгляд питання про значення Конституції України для норм кримінального права доцільно починати з висвітлювання значення Основного Закону України як основоположного джерела норм для кожної галузі права, оскільки його приписи містять базові для кожної галузі права, у тому числі й для кримінального, положення, на яких ґрунтуються усі норми та інститути. З огляду на те, що норми кримінального права повинні цілком відповідати положенням Конституції України, які є нормами прямої дії і тим самим застосовуються при розгляді матеріалів кримінального провадження. Слід звернути увагу на статті 3, 17, 27, 36, 58, 60, 61 та інші Конституції України та розглянути питання про їх значення для норм кримінального права.

При аналізі четвертого питання слід чітко визначитися зі значенням рішень Конституційного Суду України для норм кримінального права.

Висвітлення п'ятого питання плану роботи потребує спочатку розгляду ст. 9 Конституції України і ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України» та з'ясування місця чинних міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, у національному законодавстві України. На прикладах доцільно показати, що договори не тільки є його частиною, а й створюють підставу для внесення змін до норм кримінального права.

Розкриваючи роль та значення судової практики, рекомендуємо вивчити та проаналізувати положення Закону України «Про судоустрій та статус суддів», а також статті 445, 455, 458 Кримінального процесуального кодексу України. Звертаємо увагу на необхідність з'ясування, зокрема, значення висновків Верховного Суду України для судів України, а також ролі тенденцій судової практики, які відкривають недоліки у чинному законодавстві, для удосконалення норм кримінального права.

Список рекомендованої літератури

- Андрушко, П. П. Джерела кримінального права: поняття та види. *Адвокат*. 2011. № 7. С. 13–22.
- Гришук, В. К. Поняття, предмет, методи, завдання, функції, системи, джерела та принципи українського кримінального права. Львів: ЛДУВС, 2009. 112 с.
- Демидова Л. М. Джерела сучасної доктрини кримінального права України: судова практика. *Право та державне управління*. 2019. № 4. С. 95–100.
- Кузембаєв, О. С. Конституція України і джерела кримінального права України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. № 60. С. 51–57.
- Митрофанов, І. І. Джерела кримінально-правових норм. *Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луганськ, 20–21 травня 2011 р.)* / редкол.: Г. Є. Болдарь, А. О. Данилевський, О. О. Дудоров та ін.; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Луганськ: РВС ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. С. 56–59.
- Навроцький, В. О. Спеціальні казуїстичні кримінально-правові норми та прогалини у кримінальному законі. *Кримінальний кодекс України 2001: проблеми застосування і перспективи удосконалення. Прогалини у кримінальному законодавстві: тези і реферати доповідей, тексти повідомлень (міжнар. симпозіум, 12–13 верес. 2008 р.)* Львів, 2008. С. 135–136.
- Панов, М. І. Вступ до навчального курсу «Кримінальне право України»: лекція. Київ: Ін Юре, 2015. 104 с.
- Пошва, Б. М. Право на свободу та особисту недоторканність: прецедентна практика Європейського суду з прав людини і питання вдосконалення кримінального судочинства в Україні. *Вісник Верховного Суду України*. 2011. № 3. С. 105–113.
- Приходько, В. Критерії класифікації джерел кримінального права. *Підприємництво, господарство і право*. 2002. № 12. С. 79–81.
- Сохіян, А. С. Закон як джерело кримінального права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2021. 20 с.
- Тихий, В. П. Кримінальне право України і конституційне право України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2005. № 2. С. 63–72.

Тема 2. Чинність закону про кримінальну відповідальність у часі

П л а н

1. Порядок і час набрання чинності закону про кримінальну відповідальність.
2. Обставини, внаслідок настання яких закон про кримінальну відповідальність втрачає чинність.
3. Поняття «зворотна дія у часі закону про кримінальну відповідальність».
4. Проблеми зворотної дії у часі закону про кримінальну відповідальність, який частково пом'якшує, а частково посилює кримінальну відповідальність.

Розглядаючи перше питання, необхідно спочатку визначити поняття «закон про кримінальну відповідальність», а потім з'ясувати види його дії у часі. Також доцільно ознайомитися зі змістом чч. 2 та 3 ст. 57, ст.ст. 58, 94; ч. 2 ст. 152 Конституції України, ст.ст. 4 та 5 КК України; Указом Президента України від 10 червня 1997 р. «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності»; ст. 139 Регламенту Верховної Ради України, затвердженого Законом України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10 лютого 2010 р., рішеннями Конституційного Суду

України від 9 лютого 1999 р. (справа про зворотну дію в часі законів та інших нормативно-правових актів), від 19 квітня 2000 р. (справа про зворотну дію кримінального закону в часі), від 26 січня 2011 р. (справа про заміну смертної кари довічним позбавленням волі); положеннями Податкового кодексу України для визначення розміру неоподаткованого мінімуму доходів громадян. При цьому слід з'ясувати, як вирішується питання щодо порядку і часу набрання чинності закону про кримінальну відповідальність, та про визначення часу вчинення кримінального правопорушення.

При висвітленні другого питання доцільно вивчити та проаналізувати обставини, внаслідок яких закон про кримінальну відповідальність втрачає чинність. У літературі виділяють, зокрема, такі обставини: 1) якщо такий закон був скасований або змінений іншим законом про кримінальну відповідальність; 2) коли він замінений повністю чи частково іншим законом без будь-якого зазначення про те в новому законі та ін. Треба розглянути кожну з них та визначити їх значення для правильного застосування норм закону про кримінальну відповідальність.

При аналізі поняття «зворотна дія закону про кримінальну відповідальність у часі», необхідно розглянути положення, закріплене у ч. 1 ст. 58 Конституції України. З урахуванням конституційних положень слід ознайомитись з ч. 1 ст. 5 КК і проаналізувати два види законів, які мають зворотну дію у часі, а саме: 1) закони, які скасовують кримінальну протиправність діяння та 2) закони, які пом'якшують кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшують становище особи. При цьому бажано визначитися зі змістом поняття «кримінальна відповідальність», її початковим та кінцевими моментами, враховуючи положення ч. 1 ст. 5 КК щодо осіб, на яких поширюється зворотна дія закону у часі.

Крім того, слід розібратись, у чому різниця між законом, що встановлює кримінальну протиправність діяння, та законом, що посилює кримінальну відповідальність, за вчинене кримінальне правопорушення.

Розкриття четвертого питання потребує спочатку з'ясувати, що означає «закон, який частково пом'якшує, а частково посилює кримінальну відповідальність за певне кримінальне правопорушення», навести приклади таких законів, а потім показати, в якій частині подібні закони мають зворотну дію у часі і як повинні застосовуватися такі закони.

Список рекомендованої літератури

Бажанов, М. И. Уголовное право Украины. Общая часть. Днепропетровск : Пороги. 1992. 168 с.

Борисов, В. І., Пономаренко Ю. А. Законодавство про кримінальну відповідальність та його чинність у часі: наук.-практ. коментар. *Юридичний вісник України*. Інформаційно-правовий банк (додаток). 2008. № 27. С. 42–48.

Василяш, В. М. Чинність кримінального закону України в часі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ: Київ. ун-т ім. Тараса Шевченка. 1995. 18 с.

Гришук, В. К. Окремі питання ретроактивності кримінального закону. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матеріали III регіональної науково-практичної конференції. Львів : Львівський державний університет ім. Івана Франка, 1997. С. 223–224.

Дудоров О.О. Бланкетність і зворотна сила кримінального закону. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 5. С. 175–180.

Кузнецов, В. В., Чабанюк, В. Д. Зворотна дія кримінального закону в часі: сучасні проблеми правозастосування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. №10. Т. 2. С. 48–50.

Пономаренко, Ю. А. Чинність і дія кримінального закону в часі: монографія. Київ: Атіка, 2005. 288 с.

Хавронюк, М. Проблемні питання застосування у кримінальному праві принципу зворотної дії нормативно-правового акту. *Предпринимательство, хозяйство и право*. 1999. № 11. С. 36–43.

Т е м а 3. Класифікація кримінальних правопорушень за ступенем тяжкості у КК України

П л а н

1. Класифікація кримінальних правопорушень за ступенем тяжкості: поняття, види, значення.
2. Кримінальний проступок як вид кримінального правопорушення: передумови та проблеми запровадження, поняття.
3. Злочин як вид кримінального правопорушення. Класифікація злочинів.
4. Тяжкість кримінального правопорушення за Проектом КК України.

Викладення першого питання слід розпочати з визначення поняття «класифікація кримінальних правопорушень». Розглянути критерії (матеріальний та формальний), що покладено в основу цієї класифікації кримінальних правопорушень. Проаналізувати положення ст. 12 КК України та назвати види кримінальних правопорушень. Окремо слід зупинитись на значенні вказаної класифікації кримінальних правопорушень як для інститутів кримінального права, так і інших галузей права (зокрема, кримінально-процесуального, кримінально-виконавчого).

При розгляді другого питання плану спершу необхідно звернути увагу, що запровадження в законодавство України інституту кримінального проступку було одним із напрямків реформування кримінального законодавства, визначеного у Концепції реформування кримінальної юстиції, затвердженої Указом Президента України від 8 квітня 2008 року, а чинний Кримінальний процесуальний кодекс України нормативно закріпив положення про кримінальні проступки (зокрема, норми глави 25, ст.ст. 299–302). Необхідно розглянути положення Закону України № 2617-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 року, яким було внесено зміни до КК України, спрямовані на запровадження інституту кримінальних проступків, зокрема, виокремлення частини злочинів у цю категорію і встановлення кримінально-правових наслідків їх учинення. Слід виокремити як позитивні, так і негативні риси впровадження інституту кримінального проступку в законодавство України.

Окрему увагу слід приділити різним позиціям науковців щодо визначення поняття «кримінальний проступок», навести та проаналізувати положення ч. 2 ст. 12 КК України, зупинитись на питанні місця кримінального проступку серед інших правопорушень, зокрема, адміністративних.

Розгляд третього питання доцільно розпочати з аналізу положень ч. 3 ст. 12 КК України. Визначивши види злочинів, необхідно детально охарактеризувати кожен з них, а також навести приклади з слідчо-судової практики.

Розкриваючи четверте питання необхідно мати на увазі, що тяжкість кримінального правопорушення за Проектом КК України визначається видом і розміром спричиненої шкоди та формою вини. Слід проаналізувати положення Розділу 2.5. Книги другої «Про кримінальне правопорушення». Зокрема, приділити увагу видам шкоди (істотна, суттєва, значна, тяжка, особливо тяжка, винятково тяжка), ступеням тяжкості злочину, правилам та алгоритмам встановлення його ступеня. У підсумку бажано

висловити свою думку щодо вивченого підходу класифікації кримінальних правопорушень у Проекті КК України.

Список рекомендованої літератури

Антипов, В. І., Антипов, В. В. Пропорційність покарань та їх значення для класифікації злочинів. *Фіскальна політика: теоретичні та практичні аспекти юридичної науки*: зб. тез доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. 24 листопада 2017 р. Університет державної фіскальної служби України, На-вчально-науковий інститут права. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2017. С. 332–334.

Антипов, В. І. Класифікація злочинів та система покарань: взаємозв'язок та суперечливість. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2018. № 1 (10). С. 1–19.

Борисов, В. І. Кримінальний проступок: пошук альтернатив в умовах децентралізації влади. *Кримінальна юстиція в Україні: виклики та перспективи в світлі конституційної реформи*: збірка тез першого Львівського форуму з кримінальної юстиції (м. Львів, 18-19 вересня 2015 р.). Київ: ВАІТЕ, 2015. С. 50–55.

Борисов, В. І. До питання запровадження у законодавство України відповідальності за кримінальні проступки. *Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань*: тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародного симпозіуму (м. Львів 23-24 вересня 2011 р.). Львів: Львівський держ. ун-т внутр. справ, 2011. С. 73–78.

Борисов, В. І. Кримінальний проступок: концептуальні засади запровадження до національного законодавства. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2016. № 2 (7). С. 129–142.

Дмитрук, М. М. Кримінальний проступок: правова природа та ознаки: монографія. Одеса: «Юридична література», 2014. 224 с.

Дудоров, О. О. Поняття злочину. Класифікація злочинів. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1 (1). С. 84–102.

Концепція реформування кримінального законодавства України. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2020/08/25/povnyj-tekst-kontseptsii-reformuvannya-kk-ukrayiny.pdf> (дата звернення: 09.10.2024).

Коржанський, М. Й. Кваліфікація злочинів: навчальний посібник / 3-тє вид., перероб. і допов. Київ: Атіка, 2007. 592 с.

Кривоченко, Л. М. Класифікація злочинів за ступенем тяжкості у Кримінальному кодексі України: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 120 с.

Кримінальний кодекс України: контрольний текст проєкту (станом на 01.08.2024 р.). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/08/02/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-stanom-na-01-08-2024.pdf> (дата звернення: 09.10.2024).

Лутчин В. І. Класифікація кримінальних правопорушень за кримінальним правом України та Республіки Польща: порівняльна характеристика: дис. ... док. філос. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 209 с.

Мирошніченко, Н. Кримінальний проступок та класифікація злочинів. *Юридичний вісник*. 2012. № 2. С. 47–49.

Соболь, О. І. Класифікація злочинів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Дніпропетровськ, 2012. 20 с.

Тацій, В. Дискусійні питання встановлення відповідальності за проступок. *Вісник Національної академії правових наук України*. № 2 (77). 2014. С. 122–135.

Тацій В. Я. Ще одна спроба «гуманізації» кримінального законодавства України. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 1. С. 312–330.

Тацій, В. Я. Актуальні проблеми сучасного розвитку кримінального права України. *Право України*. 2010. № 9. С. 4–15.

Фріс, П. Л. Питання кримінального права в контексті кримінально-правової політики. *Право України*. 2010. № 9. С. 73–80.

Хавронюк, М. І. Концепцію визначено : адміністративні проступки, кримінальні проступки, злочини. Настав час розмежувати. *Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 11–12 жовт. 2012 р. Харків, 2012. С. 182–186.

Яценко А. М. Класифікація злочинів: деякі аспекти законодавчої регламентації. *Юридична наука*. 2011. № 1(1). С. 139–144.

Т е м а 4. Поняття «кримінальна відповідальність» та її підстава

П л а н

1. Поняття та ознаки кримінальної відповідальності. Кримінальна відповідальність і кримінально-правові відносини. Момент виникнення та припинення кримінальної відповідальності.
2. Форми реалізації кримінальної відповідальності, їх правові наслідки.
3. Підстава кримінальної відповідальності.

При висвітленні першого питання слід приділити увагу проблемі відсутності визначення поняття «кримінальна відповідальність» у КК України та різноманітності його трактувань у науці кримінального права. Варто проаналізувати основні концепції розуміння кримінальної відповідальності. Після надання визначення поняття «кримінальна відповідальність» необхідно зосередитись на її родових (властивих юридичній відповідальності в цілому) і видових (характерних саме для кримінальної відповідальності) ознаках. Далі бажано розглянути момент виникнення та припинення кримінальної відповідальності. Для цього необхідно звернути увагу, яким чином взаємопов'язані кримінальна відповідальність та кримінально-правові правовідносини. Зокрема, слід дослідити рішення Конституційного Суду України від 27 жовтня 1999 р., що дозволить з'ясувати момент виникнення кримінальної відповідальності.

У другому питанні розглядаються усі форми реалізації кримінальної відповідальності та їх зміст. Слід приділити увагу кожній формі реалізації кримінальної відповідальності, а також на їх правові наслідки. Важливо визначити місце покарання серед форм реалізації кримінальної відповідальності. Для цього треба відповісти на питання, які з форм реалізації кримінальної відповідальності тягнуть судимість, та навести приклади (з практики або теоретичні).

Останнє питання теми вимагає встановлення юридичної підстави кримінальної відповідальності. При цьому слід акцентувати увагу на тому, що єдиною підставою кримінальної відповідальності є вчинення суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого КК України (ч. 1 ст. 2 КК України). Також потрібно вказати філософську та процесуальну підстави кримінальної відповідальності.

У висновках наводяться найважливіші положення розглянутих питань.

С п и с о к р е к о м е н д о в а н о ї л і т е р а т у р и

Баулін, Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія. Київ: Атіка, 2004. 296 с.

Гришук, В. К. Філософсько-правове розуміння відповідальності людини. Хмельницький: Хмельницький університет управління і права, 2012. 736 с.

Гришук, В. К. Форми та стадії реалізації негативної (ретроспективної) кримінально-правової відповідальності. *Міжнародний журнал «Право і суспільство»*. 2016. № 4. С. 40–44.

Литвинов, О. М. Концептуальна модель механізму реалізації кримінальної відповідальності: монографія. Харків : Золота миля, 2017. 178 с.

Меркулова, В. О. Деякі міркування щодо співвідношення кримінальної відповідальності і покарання. *Проблеми законності*. Вип. 50. Харків, 2001. С. 120–125.

Меркулова, В. О. Кримінальна відповідальність: окремі теоретичні та соціально-правові аспекти: монографія. Одеса: ОЮІ ХНУВС, 2007. 225 с.

Навроцький, В. О. Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації: монографія. Київ: Атіка, 1999. 464 с. (С. 253–279).

Панов, Н. И. Уголовная ответственность: понятие, принципы, основание. *Ежегодник украинского права*. Харків: Право, 2013. № 5. С. 543–556.

Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 80 Конституції України (справа про депутатську недоторканність). *Вісник Конституційного Суду України*. 1999. № 5. С. 7–13.

Стрельцов, Є., Мирошніченко, Н. Підстава кримінальної відповідальності потребує законодавчого закріплення. *Право України*. 2020. № 2. С. 151–163.

Тихий, В. П. Підстава кримінальної відповідальності за новим Кримінальним кодексом України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2002. № 3. С. 50–52.

Т е м а 5. Предмет та потерпілий як ознаки об'єкта кримінального правопорушення

П л а н

1. Предмет кримінального правопорушення, його поняття, ознаки та значення. Помилка в предметі кримінального правопорушення, її правові наслідки.
2. Види предметів кримінального правопорушення.
3. Потерпілий від кримінального правопорушення: поняття, ознаки, види.
4. Співвідношення предмета кримінального правопорушення, об'єкта кримінального правопорушення та потерпілого від кримінального правопорушення.

Вивчаючи поняття «предмет кримінального правопорушення», слід визначити такі його ознаки: юридична, економічна, фізична, з'ясувати їх сутність та те, які правові наслідки відсутності хоча б однієї з цих ознак (чи можна у такому разі констатувати наявність предмета кримінального правопорушення як обов'язкової ознаки складу кримінального правопорушення). Лише після цього пояснити значення предмета кримінального правопорушення.

Види предметів кримінального правопорушення слід розглядати за певними критеріями (за розділами КК України, особливостями економічної (наприклад, порівняти їх у ст.ст. 185, 192, 365 КК) або юридичної ознаки тощо).

Розкриваючи третє питання необхідно розкрити визначення поняття «потерпілий від кримінального правопорушення», з'ясувати та охарактеризувати його ознаки (соціальну, ознаку заподіяної потерпілому шкоди, ознаку вчиненого щодо нього кримінального правопорушення). Окремо слід виокремити та розкрити такі види потерпілих від кримінальних правопорушень як: фізична особа, юридична особа, держава, інше соціальне утворення, суспільство в цілому.

Четверте питання передбачає дослідження понять «предмет кримінального правопорушення», «потерпілий від кримінального правопорушення» та «об'єкт

кримінального правопорушення», а також їх порівняння за значенням та місцем у складі кримінального правопорушення. Слід обов'язково навести приклади (з практики або теоретичні), зокрема, пояснити їх у статтях різних розділів Особливої частини КК України (предмет кримінального правопорушення – ст.ст. 143, 185, 192, 307, 365, 368 КК, потерпілий від кримінального правопорушення – ст.ст. 112, 115, 166, 348 КК та об'єкти кримінального правопорушення – ст.ст. 112, 115, 185, 348 КК України тощо). Важливо показати місце предмета та потерпілого від кримінального правопорушення у складі кримінального правопорушення.

Список рекомендованої літератури

Борисов, В. І. Кримінальна відповідальність за порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою: монографія. Харків: Юрайт, 2012. 296 с.

Гринчак, С. В. Кримінальна відповідальність за незаконну трансплантацію органів або тканин людини: монографія. Харків: Право, 2011. 296 с.

Воробей, П. А. Роль і місце предмета злочину в об'єктивних ознаках складу злочину. *Часопис Київського інституту інтелектуальної власності та права*. 2022. Вип. 1. С. 12–17.

Демидова, Л. М. Безтілесна річ як предмет злочину. *Вісник Академії правових наук України*. Харків, 2015. № 2 (8). С. 101–107.

Лісна, І. С. Співвідношення поняття «потерпілий» з суміжними термінами («потерпілий від кримінального проступку», «потерпілий як учасник кримінального провадження», «жертва»). *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2023. № 1 (45). С. 69–75.

Музика, А. А. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: монографія. Київ: Паливода А. В., 2011. 192 с.

Панов, Н. И. Понятие предмета преступления по советскому уголовному праву. *Проблемы правоведения*. 1984. Вып. 45. С. 67–73.

Панов, Н. И. Уголовная ответственность за причинение имущественного ущерба путем обмана или злоупотребления доверием. Харьков: Вища школа, 1977. 128 с.

Потерпілий від злочину (міждисциплінарне правове дослідження) / за заг. ред. Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова. Харків: Вид-во Кроссроуд, 2008. 364 с.

Присяжнюк Т. І. Потерпілий від злочину: проблеми правового захисту: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 240 с.

Радутний, О. Е. Кримінальна відповідальність за незаконне збирання, використання та розголошення відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю: монографія. Харків: Ксілон, 2008. 202 с.

Сенаторов, М. В. Потерпілий від злочину: значення для кваліфікації злочину та призначення покарання. *Право України*. 2004. № 3. С. 110–113.

Сенаторов М. В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві: монографія. Харків: Право, 2006. 208 с.

Тацій, В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві: монографія. Харків: Право, 2016. 256 с.

Тема 6. Суспільно небезпечне діяння як ознака складу кримінального правопорушення

П л а н

1. Діяння, його ознаки та значення в системі ознак об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. Форми діяння. Способи опису діяння в законодавстві про кримінальну відповідальність.
2. Дія, її ознаки та види.
3. Бездіяльність, її ознаки. Встановлення умов кримінальної відповідальності за неї.

Вивчення ознак діяння передбачає визначення таких його ознак як конкретний, усвідомлений, вольовий, суспільно небезпечний та протиправний акт поведінки людини. Слід підкреслити, які ознаки є спільними для дії та бездіяльності, а які відрізняються. Необхідно з'ясувати сутність цих ознак діяння та які правові наслідки відсутності хоча б однієї з цих ознак (чи можна визнати у такому разі діяння ознакою об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення).

Наступне питання передбачає дослідження змісту ознак, що характеризують суспільно небезпечне діяння, у такій його самостійній формі, як дія. Потрібно звернути увагу на способи її опису в законі. Необхідно розкрити поділ дій на фізичні та інформаційні.

При аналізі бездіяльності важливо звернути увагу на її негативний вплив на охоронювані кримінальним законом суспільні відносини. Далі треба дослідити зміст ознак, що характеризують бездіяльність. Умови кримінальної відповідальності за кримінально протиправну бездіяльність слід доповнити прикладами (з практики або теоретичними), тобто пояснити умови такої відповідальності у різних розділах Особливої частини КК України, зокрема, у ст.ст. 136, 137, 166, 197, 272 КК України тощо.

Список рекомендованої літератури

Бажанов, М. И. О различных трактовках некоторых признаков объективной стороны преступления в науке уголовного права. *Проблемы законности*. Вып. 40. Харьков: НЮАУ, 1999. С. 145–155.

Борисов, В. І. Кримінальна відповідальність за порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою: монографія. Харків: Юрайт, 2012. 296 с.

Брич, Л. Значення суспільно небезпечного діяння у розмежуванні складів злочинів та відмежуванні їх від складів адміністративних правопорушень. *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. Вип. 53. 2011. С. 290–306.

Заславська, М. Г. Неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей: соціальна обумовленість і склад злочину: монографія. Харків: Право, 2013. 216 с.

Карпушева, І. Ю. Суспільно небезпечна дія в кримінальному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2011. 20 с.

Катеринчук, К. В. Суспільно небезпечне діяння (дія чи бездіяльність) як ознака об'єктивної сторони злочинів проти здоров'я особи. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 1. С. 100–117.

Мочкош, Я. Зміст та об'єктивні форми злочинної дії. *Право України*. 1996. № 11. С. 53–57.

Оробець, К. М. Характер суспільної небезпечності кримінального правопорушення як прояв його антицінності. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Юридичні науки. Київ, 2019. Т. 30. № 6. С. 131–135.

Панов, Н. И. Способ совершения преступления и уголовная ответственность. Харьков: Изд-во при Харьковском университете издательского объединения «Вища школа», 1982. 162 с.

Радутний, О. Е. Кримінальна відповідальність за незаконне збирання, використання та розголошення відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю: монографія. Харків: Ксілон, 2008. 202 с.

Філіпенко В. Р. Суспільно небезпечне діяння як ознака об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 166 КК України. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2021. Вип. 4 (96). С. 264–276.

Ярмиш, Н. Н. Действие как признак объективной стороны преступления: *Проблемы психологической характеристики*. Харьков: Основа, 1999. 84 с.

Т е м а 7. Мотив кримінального правопорушення

П л а н

1. Поняття «мотив кримінального правопорушення» та його кримінально-правове значення.
2. Види мотивів кримінального правопорушення та критерії їх класифікації.
3. Кваліфікація кримінального правопорушення за мотивом.

При висвітленні першого питання необхідно звернути увагу на важливу роль мотиву в характеристиці суб'єктивної сторони кримінального правопорушення. Передусім слід акцентувати, що мотив – це внутрішнє спонукання, рушійна сила вчинку людини. Вказане визначає його зміст і допомагає більш глибоко розкрити психічне ставлення особи до вчиненого. Мотив як психічна ознака характерна для будь-якої свідомої вольової поведінки особи, в його основі лежать потреби, інтереси людини. Коли ж мова йде про мотив кримінального правопорушення, його зміст визначається антисоціальною спрямованістю. Мотив людської поведінки лише тоді стає мотивом кримінального правопорушення, коли він охоплює всі найбільш суттєві якості кримінально протиправного діяння, а це можливо лише в умисних кримінальних правопорушеннях. Крім того, він дає змогу визначити, чому особа вчинила кримінальне правопорушення. Далі необхідно показати значення мотиву як самостійної психологічної ознаки суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, яка взаємозалежна з іншими ознаками і саме їх взаємозалежність та взаємопов'язаність можуть дати повне уявлення про спрямованість поведінки суб'єкта кримінального правопорушення.

У другому питанні, передусім, необхідно назвати за якими критеріями класифікуються мотиви кримінального правопорушення і, відповідно, які існують види мотивів. Слід з'ясувати, в яких випадках мотив кримінального правопорушення є факультативною ознакою суб'єктивної сторони, в яких – обов'язковою, а в яких – кваліфікуючою. Треба мати на увазі, що існують ще інші класифікації мотивів кримінального правопорушення в залежності від критерію класифікації, наприклад: суспільно небезпечні, суспільно нейтральні та суспільно корисні тощо. Необхідно зазначити, що це не єдині види класифікації мотивів, а отже, проаналізувати інші точки зору науковців з цього питання.

При висвітленні третього питання доречно показати, яким чином мотив впливає на правильну кваліфікацію кримінального правопорушення. По-перше, його наявність інколи розглядається як необхідна умова настання кримінальної відповідальності за діяння, яке, без вказаного в законі мотиву, не є кримінальним правопорушенням. По-друге, мотив може відігравати роль ознаки, згідно з якою один склад кримінального правопорушення відмежовується від іншого. І, останнє, мотив може виконувати функцію обтяжуючої обставини, яка існує в диспозиції кримінально-правової норми та підвищує відповідальність.

С п и с о к р е к о м е н д о в а н о ї л і т е р а т у р и

Борисов, В. І. Кримінальна відповідальність за порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою: монографія. Харків: Юрайт, 2012. 296 с.

Вереша, Р. В. Теорії вини у кримінальному праві: монографія. Київ: Алерта, 2020. 260 с.

Комаринська, Ю. Мотиви вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством. *Юридична психологія*. 2022. № 1. Т. 30. С. 94–102.

Орлов, Ю. В. Мотив як ознака суб'єктивної сторони складу злочину: сутність та питання доцільності законодавчого закріплення. *Право і безпека*. 2011. № 4 (41). С. 116–120.

Савків, І. М. Мотив злочину у кримінальному праві. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2011. № 2. С. 174–180

Савченко, А. В. Мотив і мотивація злочину. Київ: Атіка, 2002. 144 с.

Тарарухин, С. А. Установление мотива и квалификация преступления. Киев: Вища школа, 1977. 152 с.

Фоменко, М. В. Кримінально-правове значення мотиву: аналіз наукової думки. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2021. № 1(24). С. 43–49.

Чорний, Р. Л. Проблемні питання мети і мотивів у складах злочинів проти основ національної безпеки України. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 4. С. 89–103.

Цільмак, О. М. Класифікація мотивів і мети умисного вбивства. *Юридична психологія*. 2017. № 1. С. 59–66.

Т е м а 8. Необережність і її види

П л а н

1. Поняття необережності як форми вини. Її види.
2. Кримінально протиправна самовпевненість. Її інтелектуальний і вольовий моменти.
3. Відмежування кримінально протиправної самовпевненості від непрямого умислу.
4. Кримінально протиправна недбалість та її критерії.
5. Відмежування кримінально протиправної недбалості від казусу (випадку).

При відповіді на перше питання теми треба вказати, що необережність, як і умисел, – це основна форма вини у кримінальному праві. Необхідно сформулювати визначення поняття «необережність» та вказати її види, продемонструвавши суспільну небезпеку кримінальних правопорушень, вчинених із такою формою вини, та визначити, яким кримінальним правопорушенням притаманна необережна форма вини. При цьому необхідно мати на увазі, що в умовах розвитку науково-технічного прогресу помітно збільшується кількість необережних кримінальних правопорушень, які вчиняються в таких сферах, як охорона навколишнього середовища, безпека руху і експлуатації транспорту, безпека умов праці, використання нових потужних джерел енергії тощо, а розміри збитків від необережних кримінальних правопорушень інколи навіть перевищують розміри збитків від умисних кримінальних правопорушень.

Висвітлюючи друге питання, необхідно проаналізувати законодавче визначення поняття «кримінально протиправна самовпевненість», передбачене в ст. 25 КК України, під кутом її інтелектуальних та вольових ознак. При цьому треба мати на увазі, що існують декілька точок зору як стосовно інтелектуальної ознаки кримінально протиправної самовпевненості, так і вольової. Ці точки зору з відповідною аргументацією науковців потрібно опрацювати та зробити власні висновки.

У третьому питанні, по-перше, необхідно назвати за якими ознаками слід відмежовувати кримінально протиправну самовпевненість від непрямого умислу. По-друге, треба зосередитись на значенні цього відмежування для кваліфікації відповідних кримінальних правопорушень і на тому, як це потім вплине на вид та міру покарання та інші кримінально-правові наслідки діяння.

У наступному питанні, характеризуючи зміст кримінально протиправної недбалості, слід звернути увагу на те, що відповідальність за кримінальне правопорушення, вчинене із кримінально протиправною недбалістю, настає тому, що хоча винний і не передбачав можливості настання суспільно небезпечних наслідків своєї дії чи бездіяльності, але повинен був і міг їх передбачити. Тобто принцип винної відповідальності не було порушено. Далі слід розглянути інтелектуальну ознаку кримінально протиправної недбалості (об'єктивні та суб'єктивні критерії) та вольову.

В останньому питанні слід звернути увагу на тому, за якими ознаками розмежовуються між собою кримінально протиправна недбалість та казус (випадок), та яким чином в подальшому це впливає на кваліфікацію діяння та розмежування кримінального правопорушення та некримінально протиправної поведінки.

Список рекомендованої літератури

Борисов, В. І., Комаров, О. Д. Вина у кримінальному праві. Вісник Асоціації кримінального права України. 2016. № 2 (7). С. 280–281.

Борисов, В. І. Кримінальна відповідальність за порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою: монографія. Харків: Юрайт, 2012. 296 с.

Борисов, В. І. Необережність та її види: текст лекцій. Харків: УкрЮА, 1991. 21 с.

Вереша, Р. В. Теорії вини у кримінальному праві: монографія. Київ: Алерта, 2020. 260 с.

Воробей, П. А. Кримінально-правове ставлення в вину: монографія. Київ: Атіка, 2009. 176 с.

Заславська, М. Г. Неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей: соціальна обумовленість і склад злочину: монографія. Харків: Право, 2013. 216 с.

Філіпенко В. Р. Кримінальна відповідальність за злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування: монографія. Харків: Право, 2023. 328 с.

Тема 9. Фактична помилка у кримінальному праві

П л а н

1. Поняття «помилка» у кримінальному праві та її види.
2. Фактична помилка та її види.
3. Значення помилки для кваліфікації діяння.

Починаючи висвітлення теми, слід зазначити, що кримінальне право базується на принципі винної відповідальності особи за вчинене нею діяння. Кримінальний кодекс не містить спеціальних норм про помилку, тому поняття «помилка», її види та значення встановлюються наукою кримінального права і практикою на основі таких понять, як суб'єктивна сторона, вина, умисел, необережність, казус (випадок). Під помилкою розуміється неправильне уявлення особи щодо юридичних властивостей або фактичних об'єктивних ознак вчинюваного нею діяння. Залежно від тих обставин, які неправильно сприймаються суб'єктом, існує два види помилок: юридична та фактична.

При відповіді на друге питання необхідно проаналізувати доктринальне поняття «фактична помилка» та її види, показати, що особа правильно оцінює юридичну, правову

характеристику певного діяння як конкретного кримінального правопорушення, однак помиляється у його фактичних ознаках. Відповідно до цього невірне уявлення про зміст об'єктивних ознак розрізняють такі види фактичної помилки: а) помилка в об'єкті; б) помилка в характері діяння (дій чи бездіяльності); в) помилка в причинному зв'язку; г) помилка в особі потерпілого. Бажаємо дослідити всі види.

Розглядаючи останнє питання, доцільно звернути увагу та те, яким чином невірне уявлення суб'єкта щодо фактичних ознак свого діяння впливає на кваліфікацію кримінального правопорушення.

Список рекомендованої літератури

Айдинян, А. В. Фактична помилка у кримінальному праві України: основні теоретичні та практичні аспекти : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 321 с.

Горностаї, А. В. Фактична помилка в об'єкті та її значення для кваліфікації вчиненого як замаху на злочин. *Державна політика у сфері захисту прав потерпілих від кримінальних правопорушень в Україні: матеріали «круглого столу»* (25 квіт. 2013 р., м. Харків). Харків, 2013. С. 188–190.

Загороднюк, С. О. Поняття помилки та її значення для кримінальної відповідальності. *Кримінально-правові та кримінологічні аспекти протидії злочинності: матеріали Всеукр. наук.- практ. конф., (м. Одеса 24 лист. 2017 р.).* Одеса: ОДУВС, 2017. С. 82–85.

Комаров, О. Д. Значення фактичної помилки винного під час призначення покарання. *Актуальні проблеми держави і права.* 2014. Вип. 72. С. 448–455.

Комаров, О. Д. Фактична помилка в кримінальному праві України та її значення для кримінальної відповідальності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2015. 20 с.

Коржанський, М. Й. Презумпція невинуватості і презумпція вини: монографія. Київ: Атіка, 2004. 216 с.

Скиба, В. М., Гакало, І. Г. Кримінально-правове значення фактичної помилки у кримінальному праві України. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2021. Вип. 5. Т. 1. С. 106–110.

Ус, О. В. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації: лекції. Харків: Право, 2018. 368 с.

Тема 10. Обмежена осудність

П л а н

1. Поняття «обмеженої осудності» та її значення.
2. Формула обмеженої осудності.
3. Співвідношення осудності, неосудності та обмеженої осудності.
4. Кримінально-правові наслідки визнання особи обмежено осудною.

Висвітлюючи перше питання, необхідно ретельно проаналізувати поняття «обмежена осудність», закріплене у ст. 20 КК України та наведене в рекомендованій науковій літературі. Необхідно підкреслити значення обмеженої осудності як передумови встановлення вини та кримінальної відповідальності особи, що вчинила кримінальне правопорушення. Також треба окремо зупинитись на тому, що хоча законодавець у ч. 2 ст. 20 КК України і зазначає, що обмежена осудність враховується при призначенні покарання, однак не розкриває, як саме. І тільки шляхом аналізу ст. 66 та 67 КК України можна зробити висновок, що обмежена осудність визнається тільки як обставина, що

пом'якшує відповідальність. Проте за змістом ст. 20 КК України не має підстав для обов'язкового пом'якшення покарання особи, визнаній обмежено осудною.

Переходячи до другого питання, необхідно підкреслити, що обмежена осудність характеризується наявністю двох критеріїв: медичного (біологічного) та юридичного (психологічного). Медичний критерій обмеженої осудності трактується у ч. 1 ст. 20 КК України як «психічний розлад», а юридичний – за змістом ч. 1 ст. 20 КК України має дві ознаки: 1) інтелектуальну – особа не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність); 2) вольову – особа не могла повною мірою керувати своїми діями (бездіяльністю).

При розгляді третього питання необхідно зазначити спільні та відмінні риси осудності, неосудності та обмеженої осудності.

Висвітлення четвертого питання доцільно почати з аналізу наслідків визнання особи обмежено осудною. У ч. 1 ст. 20 КК України законодавець зазначає, що така особа підлягає кримінальній відповідальності, а згідно з ч. 2 ст. 20 КК України наслідком визнання особи обмежено осудною є можливість призначення їй примусових заходів медичного характеру (ст. 94 КК). Тут слід звернутися до XIV розділу КК України і дати характеристику примусових заходів медичного характеру. Слід також визначити мету застосування таких заходів.

Список рекомендованої літератури

Бурдін, В. М. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені в стані сп'яніння : монографія. Київ: Атіка, 2005. 160 с.

Зайцев, О. В. Обмежена осудність у кримінальному праві України: монографія. Харків: Майдан, 2007. 240 с.

Клименко, В. А. Обмежена осудність: поняття, критерії та примусове лікування : монографія. Київ: Атіка, 2011. 180 с.

Лень, В. В. Осудність у кримінальному праві і законодавстві: монографія. Дніпропетровськ: Ліра ЛТД, 2008. 180 с.

Лень, В. В. Обмежена осудність у кримінальному законі: проблеми продовжуються. *Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення. Прогалини у кримінальному законодавстві: міжнар. симпозіум, 12-13 верес. 2008 р. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2008. С. 112–115.*

Ломако, В. А. Осудність та неосудність за кримінальним правом України. Конспект лекції: курс лекцій. Харків: УЮА, 1993. 24 с.

Іванов Н., Брика П. Проблеми обмеженої осудності. *Законність*. 2007. № 10. С. 9–10.

Марчак, В. Я. Обмежена осудність: психолого-правовий зміст: монографія. Чернівці: Чернів. нац. ун-т, 2010. 400 с.

Мельник, М. Психологічний та кримінально-правовий аналіз поняття «обмежена осудність». *Право України*. 2011. № 2. С. 341–343.

Полонка, І. А. Неосудність та обмежена осудність: практика англо-американської правової системи. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія Право*. 2019. № 8(20). С. 48–54.

Трахтеров, В. С. Вменяемость и невменяемость в уголовном праве (исторический очерк). Харьков: УЮА, 1992. 83 с.

Трахтеров, В. С. Вменяемость как условие уголовной ответственности. Харьковский юридический институт. *Ученые записки*. Харьков: Харьк. юрид. ин-т, 1957. Вып. 9. С. 5–12.

П л а н

1. Поняття «спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення».
2. Види спеціальних суб'єктів кримінального правопорушення.
3. Кримінально-правове значення спеціального суб'єкту кримінального правопорушення.

Починаючи викладення першого питання, слід виходити з того, що поняття «спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення», яке існує у кримінальному праві, тісно пов'язане із поняттям «загальний суб'єкт кримінального правопорушення». У зв'язку з цим, слід розпочати із визначення поняття «загальний суб'єкт кримінального правопорушення» і проаналізувати його ознаки. Для цього потрібно звернутись до ст.ст. 18, 19 та 22 КК України, що містять дефініцію поняття «загальний суб'єкт кримінального правопорушення» і таких його юридичних ознак, як осудність та вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність.

Далі доречно зупинитися на співвідношенні понять «загальний» і «спеціальний» суб'єкт кримінального правопорушення, виходячи з того, що спеціальний суб'єкт – це особа, яка крім осудності та досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, має додаткові спеціальні (особливі) ознаки, передбачені в статті Особливої частини для суб'єкта конкретного кримінального правопорушення. Важливо звернути увагу на те, що саме існування поняття «спеціальний суб'єкт» зумовлене специфікою окремих видів кримінальних правопорушень, вчинення яких можливе лише у зв'язку з певною діяльністю людей, котрі виконують обов'язки, покладені на них законом. Враховуючи це, ознаки, якими наділені спеціальні суб'єкти кримінального правопорушення, завжди передбачені законом або прямо впливають з нього.

Беручи до уваги наведене вище, необхідно назвати і охарактеризувати деякі ознаки спеціальних суб'єктів кримінального правопорушення. Для цього потрібно проаналізувати диспозиції статей Особливої частини КК України (наприклад, ст. 111, ст. 117, ч. 2 ст. 120, ч. 1 ст. 131, ч. 3 ст. 157, ч. 1 ст. 271, ч. 1 ст. 276, ч. 1 ст. 286, ст. 288, ч. 1 та примітка 1 до ст. 364, ст. 375, ч. 1 ст. 385, ч. 2 ст. 401 КК України та ін.); визначити ті ознаки, які вказує (застосовує) законодавець, описуючи суб'єктів цих кримінальних правопорушень. При цьому також необхідно звернути увагу на засоби законодавчої техніки, які використовує законодавець при формулюванні норм зі спеціальними суб'єктами. Так, в одних випадках ознаки спеціального суб'єкта прямо закріплені в окремій статті закону, наприклад, у примітці 1 до ст. 364, ч. 2 ст. 401 КК України відповідно визначені поняття службової особи та військовослужбовця, в інших – ознаки спеціальних суб'єктів закріплені в основних складах кримінальних правопорушень (наприклад, ст. 111, ст. 117, ч. 1 ст. 286 КК України) або в кваліфікованих (ч. 2 ст. 120, ч. 3 ст. 157, ч. 2 ст. 191, ч. 2 ст. 312 КК України). Крім того, необхідно дати коротку характеристику позитивної і негативної форм визначення ознак спеціального суб'єкта кримінального правопорушення. При цьому потрібно пам'ятати, що перша (позитивна) форма має місце там, де ознаки спеціального суб'єкта прямо вказані у законі (наприклад, ст. 210, ст. 275 КК України), а при негативній (заперечній), навпаки, ознаки спеціального суб'єкта закон прямо не називає – вони встановлюються шляхом виключення, наприклад ч. 1 ст. 134, ст. 138 КК України.

Висвітлюючи друге питання необхідно не лише з'ясувати які існують види спеціальних суб'єктів, а й на підставі аналізу закону і спеціальної літератури, визначити критерії, які використовуються в теорії при класифікації спеціальних суб'єктів, стисло викласти точки зору з цього приводу. Далі необхідно висвітлити значення класифікації спеціальних суб'єктів, показати, чому це є важливим для науки кримінального права і для правозастосовної практики.

Розкриваючи третє питання, потрібно пам'ятати, що законодавець, описуючи в статтях закону ознаки спеціального суб'єкта, чітко визначає коло осіб, які можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності у разі вчинення певного кримінального правопорушення. У зв'язку із цим необхідно показати місце і значення спеціального суб'єкта в системі елементів відповідного складу кримінального правопорушення, зупинитися на значенні спеціального суб'єкта для кваліфікації злочинів, призначення покарання.

Теоретичні пропозиції і власні висновки доцільно проілюструвати кількома (3-4) прикладами із судової практики.

Список рекомендованої літератури

Андрушко, П. Службова особа як спеціальний суб'єкт злочину. *Юридичний вісник України*. 2010. №25-26. С. 10.

Бандурка, І. О. Спеціальний суб'єкт, як елемент складу злочинів вчинених проти дітей. *Європейські перспективи*. 2015. № 2. С. 21-25.

Вереша, Р. В. Суб'єкт злочину: науково-практичний посібник. Київ: Правова єдність, 2014. 43 с.

Дунаєвська, Л. До питання про суб'єктів злочинів, скоєних при наданні медичної допомоги. *Підприємництво, господарство і право*. 2001. № 1. С. 66–68.

Каргатан, Н. Визначення суб'єкта злочину. *Вісник прокуратури*. 2000. № 3. С. 41-42.

Коротюк, О. До питання про спеціальний суб'єкт злочину. *Юридична Україна*. 2011. № 7 С. 74-78.

Коротюк, О. В. Нотаріус як спеціальний суб'єкт злочину: монографія. Київ : ОВК, 2015. 224 с.

Ландіна, А. В. Ознаки спеціального суб'єкта злочину у кримінальному праві. *Кримінальне право: традиції та новації* : міжнар. круглий стіл, присвяч. 90-літтю з дня народж. видат. вченого, героя України, акад. В. В. Сташиса, 9-10 лип. 2015 р. / Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права», Запоріж., Полтав., Чернігів. місц. осередки ГО «Всеукр. асоц. кримін. права», Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Ін-т права ім. В. Сташиса Класич. приват. ун-ту. Полтава ; Харків : б. в., 2015. С. 245-248.

Максимович, Р. Л. Поняття службової особи у кримінальному праві України : монографія. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2008. 304 с.

Осадча, А. С. Спеціальний суб'єкт злочину: генезис, функції, проблеми кваліфікації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2015. 20 с.

Осадчий, В. Особливості суб'єкта в злочинах проти правоохоронної діяльності. *Право України*. 2001. С. 108-111.

Тарасович, Т. Ю. Медичний працівник як спеціальний суб'єкт злочину: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 18 с.

Ус, О. В. Деякі питання відповідальності за підбурювання до злочину зі спеціальним суб'єктом. *Проблеми розвитку юридичної науки у новому столітті: (До міжнародного дня науки за мир і розвиток): тези наукових доповідей та повідомлень учасників наукової конференції молодих учених (м. Харків, 25-26 грудня 2002р.)*. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого; Міністерство освіти і науки України; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого, 2003. С. 140-142.

Філіпенко, В. Р. Суб'єкт злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування (ст. 166 КК України). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2021. № 68 (2021). С. 230–235.

Філь, І. Медичний працівник як суб'єкт злочину, передбаченого статтею КК України. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 7. С. 112-115.

Т е м а 12. Замах на кримінальне правопорушення та його види

П л а н

1. Поняття «замах на кримінальне правопорушення».
2. Закінчений та незакінчений замах на кримінальне правопорушення.
3. Замах з непридатними засобами та замах на непридатний об'єкт (предмет).
4. Відповідальність за замах на кримінальне правопорушення.

Вивчаючи перше питання теми, треба звернутися до тексту закону – ч. 1 ст. 15 КК України, де закріплено визначення поняття «замах на кримінальне правопорушення». На підставі аналізу закону і запропонованої літератури треба навести загальне поняття «замах», з'ясувати його об'єктивні та суб'єктивні ознаки та докладно розкрити їх зміст. Далі слід провести відмежування його як від готування, так і від закінченого кримінального правопорушення, назвати ті ознаки, за якими відмежовуються стадії кримінального правопорушення між собою. Крім того, можливо також встановити відмінності між замахом та не кримінально протиправними діяннями (адміністративними, дисциплінарними та ін. правопорушеннями).

При розкритті другого питання треба мати на увазі, що за ступенем реалізації кримінально протиправного наміру закон поділяє замах на два види: закінчений і незакінчений (ч. 2 і 3 ст. 15 КК України). Необхідно проаналізувати критерії такого поділу, ознайомитися з різними точками зору, що наведені в рекомендованій літературі з цієї тематики та викласти свою думку. Обов'язково висвітлити значення законодавчого закріплення поділу замаху на види.

Відповідаючи на третє питання, доцільно навести характеристику так званого замаху на непридатний об'єкт (предмет) і замаху з непридатними засобами, а також навести приклади з судової практики. Звернути увагу, що дані види замаху на кримінальне правопорушення не зазначені в законі. Крім того, необхідно проаналізувати наукові точки зору щодо існування замаху із відносно та абсолютно непридатними засобами, а також замаху з використанням марновірних (забобонних) засобів та засобів, непридатних через повну неосвіченість (неуцтво) винного. Обов'язково викласти власну думку щодо значення поділу замаху на зазначені види.

Висвітлюючи четвертий пункт плану, потрібно розкрити питання про підстави і межі кримінальної відповідальності за замах на кримінальне правопорушення. Тут важливо показати, що підставою кримінальної відповідальності є наявність в діях особи складу замаху на кримінальне правопорушення. При кваліфікації діяння як замаху на кримінальне правопорушення необхідно посилатися на ч. 2 або 3 ст. 15 і на ту статтю Особливої частини КК України, яка передбачає відповідальність за закінчене кримінальне правопорушення.

Нарешті, важливо проаналізувати ст. 68 КК України, а особливо її частини 3 та 4, згідно з якими строк або розмір покарання за замах не може перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого покарання, передбаченого санкцією статті КК України, а довічне позбавлення волі не призначається, крім злочинів, передбачених ст. 109-114¹, 437-439, ч. 1 ст. 442 та 443 КК України. Необхідно підкреслити, що у зв'язку з відсутністю суспільної небезпечності не тягнуть за собою кримінальної відповідальності замаху з використанням марновірних (забобонних) засобів та замаху з використанням непридатних через повну неосвіченість (неуцтво) винного засобів.

С п и с о к р е к о м е н д о в а н о ї л і т е р а т у р и

Бурдін, В. М. Стадії вчинення злочину (кримінально-правове дослідження): монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. 304 с.

Вакула, І. Порівняльний аналіз замаху на злочин за кримінальним законодавством України та Республіки Польщі. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матеріали ХІХ звіт. наук.-практ. конф. (7-8 лют. 2013 р.) / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2013. С. 240-242.

Горностай, А. В. Кримінальна відповідальність за замах на злочин : монографія. Харків: Юрайт, 2013. 232 с.

Гриненко, І. О. Класифікація злочинів залежно від повноти їх вчинення. *Питання боротьби зі злочинністю*: зб. наук. пр. Харків. Право, 2017. 167 с.

Дякур, М. Д. Замах на злочин: проблеми кримінально-правової кваліфікації та відповідальності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ: Б. в., 2009. 18 с.

Дякур, М. Д. Особливості кваліфікації замаху на злочин. *Права людини в епоху цифрових трансформацій*: матеріали ХІІ Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, Національний авіаційний університет, 25 лютого 2022 р. Т. 1. Тернопіль: Вектор, 2022. С. 304-306.

Красницький, І. В. Відповідальність за замах на злочин за кримінальним правом України. Львів: ЛьвДУВС, 2015. 224 с.

Тихий, В. П., Панов, М. І. Злочин, його види та стадії. Київ: Промінь, 2007. 40 с.

Тихий, В. П. Проблеми відповідальності за готування до злочину та за замах на злочин. *Правова доктрина – основа формування правової системи держави*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю НАПрН України та обговоренню п'ятитом. моногр. «Правова доктрина України», Харків, 20-21 листоп. 2013 р. / Національна академія правових наук України. Харків: Право, 2013. С. 543–545 .

Тютюгін, В. І., Ус, О. В. Призначення покарання за незакінчений злочин та за злочин, вчинений у співучасті. *Питання боротьби зі злочинністю*: зб. наук. пр. Харків: Право, 2010. Вип. 19. С. 36–47.

Хавронюк, М. Покарання за готування до злочину і замах на злочин: парадокси національного кримінального кодексу, особливо у порівнянні з іноземними. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 5. С. 108–113.

Шевчук, А. В. Замах на злочин та його ознаки. *Науковий вісник Чернівецького національного університету ім. Юрія Федькевича. Серія: Правознавство*. Чернівці: Рута, 2001. 92 с.

Т е м а 13. Добровільна відмова при незакінченому кримінальному правопорушенні

П л а н

1. Поняття «добровільна відмова» при незакінченому кримінальному правопорушенні.
2. Ознаки добровільної відмови.
3. Межі добровільної відмови.
4. Правові наслідки добровільної відмови.

Передусім потрібно звернути увагу на те, що питання про добровільну відмову може ставитися тільки при незакінченому кримінальному правопорушенні. При висвітленні першого питання теми слід виходити з того, що в ч. 1 ст. 17 КК України міститься визначення поняття «добровільна відмова». Необхідно звернути увагу на те, що ця дефініція вперше з'явилася в вітчизняному законодавстві тільки в чинному КК

України. До недавнього часу відсутність законодавчого визначення цього поняття породжувала велике різноманіття таких визначень у науковій літературі, деякі з яких зберегли свою актуальність й на сьогодні. З точки зору з'ясування сутності поняття добровільної відмови доцільно вивчити та проаналізувати деякі з них.

Даючи відповідь на друге питання, потрібно вирішити проблему встановлення ознак добровільної відмови та дати їм визначення, пам'ятаючи при цьому, що зміст зазначених ознак в законодавстві не розкривається, а наводиться в науковій літературі, причому існують різні точки зору. Аналіз ознак добровільної відмови слід розпочати з встановлення, які з вказаних ознак є об'єктивними, а які – суб'єктивними. Розкриваючи зміст ознаки добровільності, потрібно вказати яке значення має в даному випадку вплив зовнішніх факторів на особу, що вчиняє суспільно небезпечне діяння. Необхідно також пояснити, чому мотив не має значення для визнання відмови добровільною. З ознакою добровільності тісно пов'язана друга ознака – усвідомлення можливості доведення кримінального правопорушення до кінця. Передусім потрібно розкрити значення цієї ознаки для встановлення добровільності відмови. Розкриваючи зміст третьої ознаки добровільної відмови – остаточності припинення кримінального правопорушення, потрібно з'ясувати, який вона має характер – об'єктивний чи суб'єктивний.

Відповідь на третє питання потребує звернення до стадій вчинення кримінального правопорушення і встановлення нижньої та верхньої меж добровільної відмови. При цьому особливу увагу слід приділити встановленню верхньої межі. Окремого розгляду потребує питання про можливість добровільної відмови на стадії закінченого замаху.

Висвітлення четвертого питання тісно пов'язано з проблемою встановлення правової природи норм про добровільну відмову. Варто вивчити основні наукові позиції щодо цього та з'ясувати, чи належать зазначені норми до інституту незакінченого кримінального правопорушення чи звільнення від кримінальної відповідальності, або ж до обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння, чи взагалі вони займають самостійне місце у системі кримінально-правових норм. Далі потрібно дослідити нормативні приписи щодо правових наслідків добровільної відмови. Корисним буде і звернення до матеріалів судової практики з метою з'ясування особливостей встановлення таких правових наслідків у правозастосовній практиці.

Список рекомендованої літератури

Бурдін, В. М. Добровільна відмова та її кримінально-правове значення. *Науковий вісник ЛДУВС*. 2013. № 4. С. 215–229.

Волинець, Р. А. Добровільна відмова від вчинення злочину: аналіз змісту приписів заохочувальних норм Кримінального кодексу ФРН. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 4. С. 280–282.

Гродецький, Ю. В. Добровільність як ознака добровільної відмови. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2010. Т. 23 (62). № 2. С. 202–208.

Гродецкий, Ю. В. К вопросу о месте института добровольного отказа в системе норм уголовного права. *Актуальные проблемы юридической науки: тезисы доп. та наук. повідомлень наук. конф. молодих учених та аспірантів / за ред. проф. М. І. Панова*. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2000. С. 78–79.

Гродецкий, Ю. В. К вопросу о понятии добровольного. *Проблеми впровадження правових реформ в Україні : збірник наукових праць*. Харків, 1996. С. 93–96.

Гродецький, Ю. В. Об'єктивні ознаки добровільної відмови при незакінченому злочині. *Проблеми законності*. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2011. Вип. 114. С. 143–154.

Гродецький, Ю. В. Остаточність добровільної відмови. *Вісник прокуратури*. 2010. № 9 (111). С. 65–70.

Гродецький, Ю. В. Усвідомлення можливості доведення злочину до кінця. *Вісник прокуратури*. 2010. № 12 (114). С. 74–81.

Загодіренко, П. Добровільна відмова співучасників від доведення злочину до кінця. *Актуальні проблеми держави і права*. 2013. № 69. С. 289–296.

Клименко, С. В. Кримінально-правові наслідки добровільної відмови від вчинення злочину. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2004. № 6. С. 296–303.

Орловський, Р. С. Особливості добровільної відмови виконавця злочину. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «ПРАВО»*. 2015. № 20. С. 158–162.

Тихий, В. П. Добровільна відмова від злочину (коментар статті 17 Кримінального кодексу України). *Вісник Конституційного Суду України*. 2004. № 5. С. 117–120.

Т е м а 14. Інститут співучасті у кримінальному праві

П л а н

1. Поняття «співучасті у кримінальному правопорушенні» за КК України, його ознаки та значення.
2. Теорії співучасті у кримінальному правопорушенні в доктрині кримінального права.
3. Відображення теорій співучасті у кримінальному правопорушенні в КК України.
4. Інститут співучасті у законодавстві зарубіжних країн.

У вступі до курсової роботи необхідно розкрити актуальність теми дослідження, встановити його мету та задачі, з'ясувати методи дослідження та практичне значення одержаних результатів.

При розкритті першого питання роботи слід розглянути поняття (об'єктивні та суб'єктивні ознаки) та значення (кримінально-правове, кримінологічне, криміналістичне, тощо) співучасті у кримінальному правопорушенні за КК України. Визначення поняття «співучасті» необхідно почати з дослідження дефініції, що міститься у ст. 26 КК України, на підставі якої виділити ознаки співучасті у кримінальному правопорушенні. Щоб з'ясувати, чому саме такі ознаки передбачені законодавцем, доцільно проаналізувати історію розвитку кримінально-правової думки та кримінального законодавства щодо визначення та регламентації цього поняття.

Об'єктивні та суб'єктивні ознаки співучасті у кримінальному правопорушенні пропонується встановлювати, спираючись на законодавче визначення цього поняття. Розкриваючи об'єктивні ознаки співучасті, в першу чергу необхідно розглянути кількісну ознаку, а потім – якісну ознаку. При з'ясуванні суб'єктивних ознак співучасті слід звернути увагу на дискусії, що мають місце в доктрині кримінального права, щодо можливості співучасті у необережних кримінальних правопорушеннях та видів умислу співучасників при вчиненні кримінального правопорушення спільними зусиллями. Особливу увагу слід приділити аналізу спільності (змови) як суб'єктивній ознаці співучасті. Специфіку вини співучасників необхідно розкрити за допомогою аналізу інтелектуальних та вольових її моментів (ознак). Крім того, слід з'ясувати кримінально-правове значення співучасті у кримінальному правопорушенні (для криміналізації суспільно небезпечних діянь, кримінально-правової кваліфікації та призначення покарання за кримінальне правопорушення, вчинене у співучасті тощо), а також

кримінологічне, криміналістичне та інші значення співучасті у кримінальному правопорушенні.

При розкритті другого питання роботи необхідно ознайомитись з теоріями співучасті у кримінальному правопорушенні в доктрині кримінального права (зокрема, теорія акцесорної природи співучасті, теорія самостійної природи співучасті, змішана теорія тощо), встановити їх особливості, відмінності та кримінально-правове значення.

При дослідженні третього питання слід проаналізувати, яким чином теорії співучасті у кримінальному правопорушенні, що розроблені у доктрині кримінального права, знайшли свої відображення у КК України.

При розкритті четвертого питання бажано дослідити регламентацію інституту співучасті у кримінальному законодавстві зарубіжних країн, зокрема, країн континентальної Європи (держав сім'ї континентального права, романо-германської правової сім'ї, зокрема: Франція, Італія, Іспанія, Швейцарія, Польща, Німеччина, Болгарія, тощо). Доцільно встановити особливості регламентації інституту співучасті у кримінальному правопорушенні за кримінальним правом Англії та США (країн сім'ї загального права; англо-американської правової сім'ї), розроблені кримінально-правовою доктриною та прецедентним правом. Бажано вказати, як врегульовується питання співучасті у кримінальному правопорушенні за кримінальним правом країн сім'ї релігійного права (мусульманське, індуське, іудейське, канонічне (християнське), буддійське право) та країн далекосхідної групи правових систем.

У висновках роботи необхідно навести найбільш важливі (значимі) результати дослідження та сформулювати рекомендації щодо їх наукового та практичного використання.

Список рекомендованої літератури

Orlovskiy, R. Institution of complicity by criminal law of Ukraine. «Modern Science – Moderní věda». № 4. 2014. P. 141–147.

Orlovskiy, R. About accessories. Massachusetts Review of Science and Technologies. 2016. № 1 (13), (January – June). Volume VII. «MIT Press», 2016. P. 524–530.

Orlovskiy, R. About complicity / R. Orlovskiy // Australian Journal of Education and Science, № 1(17), (January – June). Volume IX. «Sydney University Press». 2016. P. 354–360.

Orlovskiy, R. About the concept of criminal organization. Proceedings of the VI International Academic Congress «Fundamental and Applied Studies in EU and CIS Countries» (United Kingdom, Cambridge, England, 24–26 May 2016). Volume VI. «Cambridge University Press», 2016. P. 448–453.

Бурчак, Ф. Г. Соучастие : социальные, криминологические и правовые проблемы. Киев: Вищ. шк., 1986. 208 с.

Гуторова, Н. А. Соучастие в преступлении по уголовному праву Украины: уч. пособ. Харьков: Рубикон, 1997. 102 с.

Зінченко, І. О. Співучасть у злочині за кримінальним правом України та Англії: порівняльно-правовий аспект. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2013. № 3 (14). С. 205–216.

Кваша, О. О. Співучасть у злочині: структура та відповідальність : монографія. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2013. 560 с.

Новицький, Г. В. Поняття і форми співучасті у злочині за кримінальним правом України. Київ: Вищ. шк., 2001. 96 с.

Орловський, Р. С. Об'єктивні зв'язки при співучасті. *Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Серія: Право*. 2014. Вип. 18. С. 164–168.

Орловський, Р. С. До проблеми одностороннього та двостороннього суб'єктивного зв'язку між співучасниками злочину. *Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2013. Вип. № 15. С. 110–114.

Орловський, Р. С. Оціночні поняття в законодавчій регламентації інституту співучасті. *Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Серія «Юридичні науки»*. Вип. 3. Т. 3. 2014. С. 70–74.

Орловський, Р. С. Теоретичні та методологічні проблеми інституту співучасті у кримінальному праві України: монографія. Харків : Право, 2019. 624 с.

Ус, О. Правила кваліфікації злочинів, вчинених у співучасті. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 1. С. 149-159.

Ус, О. В. Спеціальні правила кваліфікації діянь співучасників: аналіз постанов Пленуму Верховного Суду України. *Право і суспільство*. 2014. № 6-1 частина 2. С. 315–321.

Т е м а 15. Види співучасників і кваліфікація їх діянь

П л а н

1. Види співучасників за КК України. Теорії класифікації співучасників кримінального правопорушення.

2. Поняття «виконавець (співвиконавець) кримінального правопорушення» та кваліфікація його діяння. Види виконавців.

3. Поняття «організатор кримінального правопорушення» та кваліфікація його діяння. Способи організації кримінального правопорушення.

4. Поняття «підбурювач до кримінального правопорушення» та кваліфікація його діяння. Способи підбурювання до кримінального правопорушення.

5. Поняття «пособник кримінального правопорушення» та кваліфікація його діяння. Способи пособництва кримінального правопорушення.

6. Співвідношення понять «суб'єкт кримінального правопорушення», «співучасник кримінального правопорушення», «виконавець», «організатор», «підбурювач», «пособник».

У вступі до курсової роботи необхідно розкрити актуальність теми дослідження, встановити його мету та задачі, з'ясувати методи дослідження та практичне значення одержаних результатів.

При розкритті першого питання необхідно з'ясувати які види співучасників закріплені у КК України та розглянути пропозиції, що мають місце у науковій літературі щодо розширення або звуження видів співучасників у кримінальному законі. Особливу увагу слід приділити дослідженню критеріїв поділу співучасників на види та теорій класифікації співучасників кримінального правопорушення.

Після цього доцільно ретельно проаналізувати законодавчу регламентацію діяння виконавця (співвиконавця) кримінального правопорушення, з'ясувати об'єктивні та суб'єктивні ознаки, що характеризують діяння виконавця (співвиконавця), а також які види діяння вчиняє виконавець. Лише розібравшись з цим, доречно переходити до питання кваліфікації його діяння.

При розкритті третього питання роботи слід ретельно дослідити законодавчу регламентацію діяння організатора кримінального правопорушення, з'ясувати об'єктивні та суб'єктивні ознаки, що характеризують діяння організатора, встановити способи (види) діяння організатора та з'ясувати питання кваліфікації його діяння.

Схема висвітлення четвертого та п'ятого питань така ж сама, як і попередніх. Єдиним, чим відрізняється, так це суб'єктом, яким у даному випадку є підбурювач та пособник.

Наприкінці свої висновки бажано проілюструвати відповідними прикладами зі слідчо-судової практики. Крім того, слід проаналізувати постанову Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені

стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 р. № 13 (звернути увагу на тлумачення діянь окремих видів співучасників та розмежування їх діянь). Доцільно також проаналізувати інші положення постанов Пленуму Верховного Суду України, що стосуються тлумачення діянь співучасників кримінального правопорушення при вчиненні кримінального правопорушення конкретного виду, вирішення питань кваліфікації вчиненого.

Кваліфікацію діяння співучасника, який виконав декілька ролей у спільно вчиненому кримінальному правопорушенні, бажано розглянути окремо.

Висвітлюючи шосте питання, слід дослідити співвідношення понять «суб'єкт кримінального правопорушення», «співучасник кримінального правопорушення», «виконавець», «організатор», «підбурювач», «пособник».

У висновках необхідно навести найважливіші результати та сформулювати рекомендації щодо їх наукового та практичного використання.

Список рекомендованої літератури

Us, Olga. Qualification of crimes committed in participation according Criminal Code of Ukraine. *Australian Journal of Education and Science*, «Sydney University Press». 2016. № 1(17). Р. 341–347.

Бурчак, Ф. Г. Соучастие : социальные, криминологические и правовые проблемы. Киев: Вищ. шк., 1986. 208 с.

Гуторова, Н. А. Соучастие в преступлении по уголовному праву Украины: уч. пособ. Харьков: Рубикон, 1997. 102 с.

Кваша, О. О. Організація злочину: кримінально-правове та криминологічне дослідження. Київ: ІДПНАН України, 2003. 216 с.

Орловський, Р. С. Виконавець як вид співучасника у злочині. *Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Серія «Юридичні науки»*. Вип. 4. Т. 2. 2014. С. 181–186.

Орловський, Р. С. До питання вдосконалення законодавчого визначення пособника Проблеми законності. Вип. 39. Харків: Нац. юрид. акад. України, 1999. С. 134–138.

Орловський, Р. С. К вопросу о бездействии при пособничестве. *Актуальні проблеми держави і права*. Одеса, 1998. Вип. 5. С. 222–228.

Орловський, Р. С. Критерії поділу співучасників на види. *Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. Вип. № 17. Харків: ХНУ, 2014. С. 175–179.

Орловський, Р. С. Про співвідношення понять «суб'єкт злочину» та «виконавець злочину». *Право і суспільство*. 2014. № 2. С. 166–169.

Орловський, Р. С. Проблема вдосконалення поняття пособника в кримінальному законодавстві. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених*. Вип. 3 і 4. Харків: Ун-т внутр. справ; «Основа», 1997. С. 54–57.

Орловський, Р. С. Розмежування діянь виконавця та пособника злочину. *Сутність та значення впливу законодавства на розвиток суспільних відносин: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 11-12 квітня 2014 р.)*. Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2013. Ч. II. С. 81–85.

Орловський, Р. С. Теорії класифікації співучасників. *Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Серія «Юридичні науки»*. 2014. Вип. 1. Т. 3. С. 72–76.

Орловський, Р. С. Теоретичні та методологічні проблеми інституту співучасті у кримінальному праві України: монографія. Харків : Право, 2019. 624 с.

Ус, О. В. Відмежування підбурювання до злочину від діяльності інших співучасників. *Проблеми законності*. Вип. 94. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2008. С. 182–189.

Ус, О. В. Відповідальність за підбурювання до злочину: навч. посіб. Харків: Право, 2008. 60 с.

Ус, О. В. Кримінальна відповідальність за підбурювання до злочину: монографія. Харків: Видавець ФОП Вапнярчук Н. М., 2007. 264 с.

Ус, О. В. Особливості кваліфікації діянь співучасників: аналіз постанов Пленуму Верховного Суду України. *Питання боротьби зі злочинністю*. Вип. 27. Харків: Право, 2014. С. 59–71.

Ус, О. В. Правила кваліфікації злочинів, вчинених у співучасті. *Вісн. Нац. акад. правов. наук України*. № 1 (76). Харків: Право, 2014. С. 149–159.

Ус, О. В. Спеціальні правила кваліфікації діянь співучасників: аналіз постанов Пленуму Верховного Суду України. *Право і суспільство*. 2014. № 6-1. С. 315–321.

Ус, О. В. Врахування мотиву та мети діяння співучасника при кваліфікації злочину. *Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 28 лют.-1 бер. 2014 р.). Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2014. С. 187–190.

Ус, О. В. Інтерпретаційна практика кваліфікації злочинів, вчинених у співучасті. *Актуальні проблеми законодавства України: пріоритетні напрямки його вдосконалення*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 10-11 жовт. 2014 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2014. С. 120–122.

Т е м а 16. Форми співучасті у кримінальному правопорушенні

П л а н

1. Форми співучасті в теорії кримінального права. Нормативна характеристика форм співучасті у кримінальному правопорушенні, передбачених статтею 28 КК України.
2. Вчинення кримінального правопорушення групою осіб: ознаки та значення.
3. Вчинення кримінального правопорушення групою осіб за попередньою змовою: ознаки та значення.
4. Вчинення кримінального правопорушення організованою групою: ознаки та значення.
5. Вчинення кримінального правопорушення злочинною організацією: ознаки та значення.
6. Вплив форм співучасті на кримінально-правову кваліфікацію.

У вступі до курсової роботи необхідно розкрити актуальність теми дослідження, встановити його мету та завдання, з'ясувати методи дослідження та практичне значення одержаних результатів.

При розкритті першого питання роботи доцільно ретельно дослідити генезис кримінально-правової доктрини щодо з'ясування сутності та поняття «форми співучасті у кримінальному правопорушенні», розглянути наявні класифікації форм співучасті (за різними критеріями), проаналізувати їх правове значення (кримінально-правове, кримінологічне, криміналістичне тощо). Слід також розглянути законодавчу регламентацію форм співучасті у КК України, виявити її прогалини та недоліки. Особливу увагу необхідно приділити проблемі систематизації форм співучасті у кримінальному правопорушенні за кримінальним правом України, а також дослідити їх співвідношення та розмежування.

При дослідженні другого питання слід зосередитись на законодавчій регламентації вчинення кримінального правопорушення групою осіб, ознаках, що характеризують вказану форму співучасті, та її кримінально-правовому значенні.

Після цього необхідно ретельно дослідити законодавчу регламентацію вчинення кримінального правопорушення групою осіб за попередньою змовою, з'ясувати ознаки цієї форми співучасті, та її кримінально-правове значення.

За такою ж схемою дається відповідь на четверте та п'яте питання роботи.

Із вивчення впливу форм співучасті на кримінально-правову кваліфікацію бажано почати розгляд шостого питання. Треба звернути увагу на відповідні неузгодженості й складнощі, що виникають при кваліфікації кримінальних правопорушень, з урахуванням форм співучасті.

Свої висновки бажано проілюструвати відповідними прикладами зі слідчо-судової практики. Крім того, необхідно ознайомитись з постановою Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 р. № 13 в контексті тлумачення ознак форм співучасті та їх розмежування. Доцільно проаналізувати положення інших постанов Пленуму Верховного Суду України, що стосуються тлумачення ознак форм співучасті при вчиненні кримінального правопорушення конкретного виду та вирішення питань кваліфікації кримінальних правопорушень, вчинених у відповідних формах співучасті.

У висновках роботи необхідно навести найбільш важливі (значимі) результати дослідження та сформулювати рекомендації щодо їх наукового та практичного використання.

Список рекомендованої літератури

Orlovskiy, R. About the concept of criminal organization. Proceedings of the VI International Academic Congress «Fundamental and Applied Studies in EU and CIS Countries» (United Kingdom, Cambridge, England, 24–26 May 2016). Vol. VI. «Cambridge University Press», 2016. P. 448–453.

Us, Olga Qualification of crimes committed in participation according Criminal Code of Ukraine. Australian Journal of Education and Science, «Sydney University Press». 2016. № 1 (17). P. 341–347.

Бурчак, Ф. Г. Соучастие : социальные, криминологические и правовые проблемы. Киев: Вищ. шк., 1986. 208 с.

Гуторова, Н. А. Соучастие в преступлении по уголовному праву Украины: уч. пособ. Харьков: Рубикон, 1997. 102 с.

Демидова, Л. М. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації. Харків: Видавець ФОП Вапнярчук Н. М., 2005. 256 с.

Кваша, О. О. Співучасть у злочині : структура та відповідальність: монографія. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2013. 560 с.

Новицький, Г. В. Поняття і форми співучасті у злочині за кримінальним правом України. Київ: Вищ. шк., 2001. 96 с.

Орловський, Р. С. Вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб. *Уч. зап. Таврич. нац. ун-та ім. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки»*. Том 27 (66). № 1. 2014. С. 187–193.

Орловський, Р. С. Історія розвитку кримінального законодавства про форми співучасті. *Питання боротьби зі злочинністю*. Харків: Право, 2014. Вип. 27. С. 39–49.

Орловський, Р. С. Кримінально-правове значення форм співучасті. *Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту*. 2014. № 25. С. 218–222.

Орловський, Р. С. О поняттии предварительного сговора. *Правове забезпечення політики держави на сучасному етапі її розвитку : міжнар. наук.-практ. конф., (м. Донецьк, 4-5 квітня 2014 р.)*. Донецьк: Східноукр. наук. юрид. організація, 2014. С. 97–100.

Орловський, Р. С. Організована група як форма співучасті. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 72. С. 393–399.

Орловський, Р. С. Організована злочинність і загальне поняття співучасті: деякі спірні питання. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених*. Вип. 3 і 4. Харків: Ун-т внутр. справ; «Основа», 1997. С. 57–61.

Орловський, Р. С. Устойчивость как признак организованной группы и преступной организации. *Закон и жизнь*. 2013. № 10/2 (262). 2013. С. 176–180.

Орловський, Р. С. Формы соучастия в уголовном праве. *Закон и жизнь*. 2014. № 3/2 (267). С. 175–179.

Орловський, Р. С. Теоретичні та методологічні проблеми інституту співучасті у кримінальному праві України: монографія. Харків : Право, 2019. 624 с.

Ус, О. В. Спеціальні правила кваліфікації діянь співучасників: аналіз постанов Пленуму Верховного Суду України. *Право і суспільство*. 2014. № 6-1 частина 2. С. 315–321.

Ус, О. В. Правила кваліфікації злочинів, вчинених у співучасті. *Вісн. Нац. акад. правов. наук України*. № 1 (76). Харків: Право, 2014. С. 149–159.

Ус, О. В. Інтерпретаційна практика кваліфікації злочинів, вчинених у співучасті. *Актуальні проблеми законодавства України: пріоритетні напрямки його вдосконалення: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 10-11 жовт. 2014 р.)*. Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2014. С. 120–122.

Т е м а 17. Одиничні кримінальні правопорушення та їх види

План

1. Поняття «одиничне кримінальне правопорушення».
2. Види одиничних кримінальних правопорушень.
3. Ускладнені одиничні кримінальні правопорушення, їх ознаки та види.
4. Відмежування ускладнених одиничних кримінальних правопорушень від множинності кримінальних правопорушень.
5. Значення поняття «одиничне кримінальне правопорушення».

Висвітлюючи перше питання, слід почати із з'ясування змісту поняття «одиничне кримінальне правопорушення». При цьому бажано звернути увагу, що останнє тісно пов'язане із поняттям «можинність кримінальних правопорушень», яка має місце там, де особою (або групою осіб) вчинено два або більше кримінально протиправних діяння, кожне з яких передбачене у КК як самостійний склад кримінального правопорушення. Отже, множинність кримінальних правопорушень складається з двох або більше одиничних кримінальних правопорушень, тобто за своєю суттю одиничне кримінальне правопорушення є структурним елементом множинності кримінальних правопорушень.

У теорії кримінального права існують різні погляди щодо поняття та ознак одиничних кримінальних правопорушень. Передусім потрібно проаналізувати основні точки зору науковців, обрати ту, якої Ви далі будете дотримуватись в курсовій роботі.

Відповідь на друге питання передбачає вивчення класифікацій одиничних кримінальних правопорушень (як правило, одиничні кримінальні правопорушення поділяють на прості і ускладнені). Розглядаючи види одиничних кримінальних правопорушень, потрібно навести відповідні приклади, взявши до уваги, що прості кримінальні правопорушення можуть характеризуватися наявністю: 1) однієї дії (бездіяльності) і одного наслідку (наприклад, ч. 1 ст. 115 КК України – умисне вбивство) або 2) тільки дії (бездіяльності) – ст. 129 КК України – погроза вбивством; або 3) однієї дії

і декількох наслідків (ч. 2 ст. 274 КК України – порушення ядерної або радіаційної безпеки; або 4) декількох альтернативних дій – ст. 113 КК України – диверсія.

Слід окремо зупинитися на кваліфікації простих одиничних кримінальних правопорушень, пам'ятаючи загальне правило, що будь-який просте одиничне кримінальне правопорушення кваліфікується тільки за однією статтею або частиною статті Особливої частини КК України.

Розглядаючи ускладнені одиничні кримінальні правопорушення, потрібно виходити з того, що в них порівняно з простими, більш складною є об'єктивна або суб'єктивна сторона. Указані елементи мають додаткові ознаки, які надають таким кримінальним правопорушенням зовнішньої схожості із множинністю. У теорії кримінального права існують різні класифікації ускладнених одиничних кримінальних правопорушень, проте звичайно розрізняють такі їх види, як триваючі, продовжувані, складені і кримінальні правопорушення з похідними наслідками (їх іноді називають кримінальними правопорушеннями, кваліфікованими за наслідками).

У третьому питанні розглядаються указані вище види ускладнених одиничних кримінальних правопорушень, передусім, триваючі. Слід зосередитись на тому, що у КК України наразі відсутнє поняття «триваюче кримінальне правопорушення», хоча воно використовується не тільки теорією і практикою кримінального права, але й чинним законодавством, яке пов'язує з ним певні правові наслідки. Після цього доцільно навести визначення поняття триваючого кримінального правопорушення, та охарактеризувати його ознаки. Слід виходити з того, що триваюче кримінальне правопорушення має місце там, де кримінально протиправне діяння (дія чи бездіяльність) триває безперервно протягом певного часу на стадії закінченого кримінального правопорушення до моменту його припинення. Отже, необхідно пояснити, що означає ознака безперервності у такому кримінальному правопорушенні, а також визначити моменти початку та закінчення таких діянь. Бажано навести приклади із судової практики, у яких йдеться про кваліфікацію таких кримінальних правопорушень.

Наступним видом ускладнених одиничних кримінальних правопорушень, які потрібно розглянути, є продовжуване кримінальне правопорушення. При аналізі його ознак доцільно спиратися на положення ч. 2 ст. 32 КК України, де зазначено, що цей вид складається із двох чи більше тотожних діянь, об'єднаних єдиним кримінально протиправним наміром. Після цього можна перейти до розгляду об'єктивних та суб'єктивних ознак продовжуваного кримінального правопорушення, пам'ятаючи, що такі діяння можуть бути вчинені тільки шляхом активних дій і завжди є умисними, а також встановити моменти їх початку та закінчення. Також слід звернути увагу, що момент закінчення продовжуваного кримінального правопорушення залежить від конкретизації кримінально протиправного наміру, це питання необхідно пояснити і навести відповідні приклади.

Окремого розгляду потребує проблема відмежування продовжуваних кримінальних правопорушень від триваючих. Таке відмежування звичайно проводять за характером вчинюваних дій, а також за суб'єктивними ознаками. Бажано навести відповідні приклади.

При аналізі складеного кримінального правопорушення слід виходити з того, що він є видом одиничного кримінального правопорушення, що утворюється із двох або більше кримінально протиправних діянь, кожне з яких передбачено у кримінальному законі як окремий самостійний склад кримінального правопорушення. Наприклад, умисне вбивство, поєднане із згвалтуванням (п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України); розбій, поєднаний із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень (ч. 4 ст. 187 КК України) тощо. Необхідно розглянути об'єктивні та суб'єктивні ознаки складеного кримінального правопорушення, а також пояснити, чому складені кримінальні правопорушення вважають спеціальними випадками врахованої законодавцем сукупності кримінальних правопорушень і від чого залежить віднесення діяння до одиничного складеного кримінального правопорушення

або, навпаки, до сукупності кримінальних правопорушень. Бажано навести відповідні приклади.

Наприкінці розглядається кримінальне правопорушення з похідними наслідками (зверніть увагу, що в літературі є й інші його назви: «кримінальне правопорушення, що кваліфікується за наслідками» або «кримінальне правопорушення, що характеризується наявністю додаткових тяжких наслідків»). Наприклад, умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого (ч. 2 ст. 121 КК України), умисне знищення або пошкодження чужого майна, що спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки (ч. 2 ст. 194 КК України) тощо. Слід зупинитися на особливостях об'єктивних та суб'єктивних ознак такого кримінального правопорушення та його кваліфікації.

У четвертому питанні, передусім, необхідно зупинитися на відмінностях між продовжуваним кримінальним правопорушенням та повторністю, не пов'язаною із засудженням, особливо звернувши увагу на суб'єктивні ознаки цих понять. Висновки потрібно проілюструвати відповідними прикладами із судової практики. Також потрібно розглянути відмінності між складеним кримінальним правопорушенням і сукупністю кримінальних правопорушень, назвати ознаки, за якими ці поняття розрізняються, і навести приклади. Для більш ґрунтовної аргументації можна звернутися до ППВСУ від 4 червня 2010 р. «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки».

Відповідь на останнє питання про значення поняття «одиничне кримінальне правопорушення» необхідно розпочати з того, що воно є найважливішим «інструментом» для пізнання інституту множинності кримінальних правопорушень, а також дає можливість з'ясувати, з яких структурних елементів вона складається. Також слід показати значення поняття і видів одиничних кримінальних правопорушень для кваліфікації протиправних діянь, призначення покарання, відмежування від схожих видів множинності (наприклад, складених кримінальних правопорушень від сукупності кримінальних правопорушень, продовжуваних кримінальних правопорушень від повторності тощо).

Список рекомендованої літератури

Бажанов, М. И. Множественность преступлений по уголовному праву Украины. Харьков: Право, 2000. 128 с.

Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України з кримінальних справ (1973-2011 роки): станом на 26 верес. 2011 р. / упоряд. : Ю. М. Грошевий, О. В. Капліна, В. І. Тютюгін. Харків : Право, 2011. 456 с.

Зінченко, И. А. Составные преступления. Харьков : Изд. СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2005. 176 с.

Зінченко, І. О. Множинність злочинів: поняття, види, призначення покарання / І. О. Зінченко, В. І. Тютюгін; за заг. ред. проф. В. І. Тютюгіна. Харків: Фінн, 2008. 336 с.

Зінченко, І. О. Одиничні злочини: поняття, види, кваліфікація: монографія. Харків: Фінн, 2010. 256 с.

Зінченко, І. О., Шевченко, Є. В. Розвиток вчення про інститут множинності кримінальних правопорушень у наукових працях професора М. І. Бажанова. Вісник Асоціації кримінального права України. 2022. № 2 (18). С. 52–68.

Ємельянов, В. П. Особливості законодавчої конструкції та визначення форми вини кримінальних правопорушень з похідними наслідками / Ємельянов В. П., Харченко В. Б. // *Прикарпатський юридичний вісник*. 2021. Вип. 6(41). С. 97-102

Созанський, Т. І. Кваліфікація сукупності злочинів. Львів: Львів. держ.ун-т внутр. справ, 2012. 240 с.

Шевченко, Є. В. Злочини з похідними наслідками: монографія. Харків: Видавець СПД ФОП Вапнярчук Н. М., 2005. 216 с.

Харченко, В. Б. Кримінальні правопорушення з похідними наслідками: особливості законодавчої конструкції та визначення форми вини. *Кримінологічний вимір сучасності* : зб. тез доп. наук.-практ. конф. (м. Харків, 14 квітня 2022 р.). 2022. С. 82–85.

Тема 18. Повторність кримінальних правопорушень та її види

П л а н

1. Поняття та ознаки повторності кримінальних правопорушень.
3. Види повторності кримінальних правопорушень.
4. Відмежування повторності від інших видів множинності кримінальних правопорушень.
5. Кримінально-правове значення повторності кримінальних правопорушень.

Розкриваючи тему, слід почати із визначення поняття «повторність» та з'ясування її ознак. Для цього потрібно звернутися до ч. 1 ст. 32 КК України, де встановлено, що повторністю визнається вчинення двох або більше кримінальних правопорушень, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини КК України. Аналізуючи приписи закону, слід пояснити, по-перше, що розуміють під вчиненням особою двох або більше кримінальних правопорушень, по-друге, якими за характером можуть бути кримінальні правопорушення, що утворюють повторність. Теоретичні положення, які наводяться в роботі, бажано ілюструвати прикладами.

Відповідь на друге питання доцільно розпочати із з'ясування тих ознак повторності, які можна взяти за основу її класифікації. Передусім варто розглянути поділ повторності на види залежно від факту засудження особи за раніше вчинене кримінальне правопорушення. Виходячи з цього, виділяють два види повторності: 1) таку, що не пов'язана із засудженням за раніше вчинене кримінальне правопорушення; і 2) ту, яка пов'язана із засудженням. Потрібно докладно проаналізувати обидва вказані види повторності, особливу увагу приділивши повторності, яка не пов'язана із засудженням (так званій фактичній повторності).

Далі слід вивчити види повторності залежно від характеру вчинених кримінальних правопорушень, а саме: повторність тотожних та однорідних кримінальних правопорушень, зосередившись на повторності тотожних кримінальних правопорушень, та пояснити, яким чином вона закріплена у чинному КК України. Окремо слід зупинитися на відмежуванні повторності тотожних кримінальних правопорушень від одиничного продовжуваного кримінального правопорушення, який складається із двох або більше вчинених у різний час тотожних кримінально протиправних діянь, які об'єднані єдиним кримінально протиправним наміром (ч. 2 ст. 32 КК України).

При аналізі повторності однорідних кримінальних правопорушень бажано звернутися як до ч. 3 ст. 32 КК Загальної частини КК України, так і до Особливої частини КК України, знайти відповідні статті закону, де передбачений цей вид повторності, і навести їх у якості прикладу. Необхідно також показати значення поділу повторності на види для кваліфікації кримінальних правопорушень.

Висвітлюючи питання співвідношення повторності з іншими видами множинності, зокрема, із сукупністю та рецидивом кримінальних правопорушень, спочатку доцільно зробити короткий аналіз точок зору, які із цього приводу висловлюються в літературі, після чого провести відповідні розмежування. При цьому важливо пам'ятати, що повторність тотожних та однорідних кримінальних правопорушень, не пов'язана із засудженням, у певних випадках може утворювати також сукупність кримінальних правопорушень, за якої повторне кримінальне правопорушення повинне отримати самостійну кваліфікацію саме за цією ознакою. Відмежовуючи повторність кримінальних

правопорушень від рецидиву, слід мати на увазі, що є автори, які вважають рецидив самостійним видом множинності, а є й такі, що розглядають його як вид повторності кримінальних правопорушень. Бажано коротко викласти основний зміст цих позицій і визначити своє ставлення до питання, що розглядається. Зроблені висновки доцільно підкріпити відповідними положеннями із ППВСУ від 4 червня 2010 р. «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки».

Наприкінці роботи необхідно зупинитися на кримінально-правовому значенні повторності кримінальних правопорушень, звернувшись до ст. 35 КК України. Передусім потрібно показати вплив повторності на ступінь суспільної небезпечності вчиненого кримінального правопорушення, кваліфікацію кримінальних правопорушень, призначення покарання, а також можливість звільнення від кримінальної відповідальності та покарання.

Список рекомендованої літератури

Бажанов, М. И. Множественность преступлений по уголовному праву Украины. Харьков: Право, 2000. 128 с.

Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України з кримінальних справ (1973-2011 роки): станом на 26 верес. 2011 р. / упоряд. : Ю. М. Грошевий, О. В. Капліна, В. І. Тютюгін. Харків : Право, 2011. 456 с.

Зінченко, І. О. Множинність злочинів: поняття, види, призначення покарання / І. О. Зінченко, В. І. Тютюгін; за заг. ред. проф. В. І. Тютюгіна. Харків: Фінн, 2008. 336 с.

Зінченко, І. О. Одиначні злочини: поняття, види, кваліфікація: монографія. Харків: Фінн, 2010. 256 с.

Колос, О. В. Повторність злочинів у кримінальному праві України: монографія. Ірпінь : УДФСУ, 2018. 304 с.

Парамонова, О. С. Повторність як кваліфікуюча ознака насильницьких злочинів проти власності. *Актуальні проблеми формування громадянського суспільства та становлення правової держави*: зб. мат. III-ї Всеукраїнської наук.-практ. інтернет-конф., (Черкаси, 21 трав. 2020 р.) / ред. кол. : Г. А. Волошкевич (відп. ред.), В. М. Мойсієнко, Ю. С. Кононенко. С. 156-165.

Резніченко, Г. С. Деякі проблеми повторності кримінальних проступків. International scientific and practical conference (Lublin, the Republic of Poland, October 30–31, 2020). С. 327–329.

Созанський, Т. І. Кваліфікація сукупності злочинів. Львів: Львів. держ.ун-т внутр. справ, 2012. 240 с.

Тема 19. Уявна оборона

П л а н

1. Поняття та значення уявної оборони.
2. Відмежування уявної оборони від необхідної оборони.
3. Відповідальність за шкоду, заподіяну при уявній обороні.

Викладення треба починати із законодавчого визначення поняття «уявна оборона» (ч. 1 ст. 37 КК), а потім показати соціальне, кримінально-правове, профілактичне та виховне значення інституту уявної оборони за кримінальним правом України. При цьому важливо аргументувати, що дії осіб, які пов'язані з спричиненням шкоди у стані уявної оборони, не завжди визнаються суспільно корисними та правомірними і можуть тягнути за собою кримінальну чи будь-яку іншу юридичну відповідальність. Обов'язковим є

використання положень, сформульованих у постанові Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 1 «Про судову практику у справах про необхідну оборону».

Розглядаючи друге питання теми, слід виходити з того, що іноді особа, що захищається, знаходиться в такій ситуації, коли деякі вчинки інших людей через обстановку, що склалася вона помилково сприймає за суспільно небезпечне посягання, у зв'язку з чим заподіює тому, хто «посягає», шкоду. Таким чином, підстава необхідної оборони (суспільно небезпечне посягання та потреба в негайному відверненні чи припиненні цього посягання) є фактичною обставиною, а при уявній обороні вона існує лише в уявленні особи і тому тісно пов'язана з фактичною помилкою особи відносно наявності посягання. Треба послідовно розкрити зміст складових частин підстави необхідної оборони, а також кримінально-правові наслідки спричинення шкоди при невідповідності її підставі необхідної оборони. Після цього слід надати оцінку щодо висловленої у літературі думки про неможливість необхідної оборони проти суспільно небезпечних дій неосудних осіб, що діють у стані помилки, та неповнолітніх. З'ясувати, чи можна дії цих осіб віднести до уявної оборони. Надалі слід проаналізувати ознаки (суб'єкт, мету, об'єкт, об'єктивна сторона та психічне ставлення суб'єкта до вчинюваних дій) необхідної оборони та встановити, як вони співвідносяться з уявною обороною.

При відповіді на третє питання слід звернути увагу на те, що відповідальність за шкоду, заподіяну при уявній обороні, необхідно визначати в залежності від того, чи могла особа, усвідомлювати помилковість свого припущення про наявність суспільно небезпечного посягання, тобто від виду допущеної помилки. Окремо слід зупинитись на понятті «вибачальна помилка», яке сформульоване в ч. 2 ст. 37 КК України і має місце тоді, коли особа впевнена, що вона діє правильно, відповідно до вимог закону. При такій помилці рішення про відповідальність за заподіяну шкоду залежить від того, чи була б правомірною заподіяна шкода в умовах відповідного реального посягання. На цій підставі необхідно встановити були чи не були перевищені межі необхідної оборони і чи можна використати ч. 3 ст. 37 КК України. Сутність невибачальної помилки необхідно встановити посилаючись на ч. 4 ст. 37 КК України, при цьому звернути увагу на встановлення форми вини і визначити її значення.

Список рекомендованої літератури

- Аніщук В.В. Уявна оборона: кримінально-правова кваліфікація та відповідальність: дис. ...канд. юрид. наук. Луцьк, 2011. 207 с.
- Баулин, Ю. В. Обстоятельства, исключают преступность деяния. Харьков: Основа, 1991. 359 с.
- Баулін Ю. В. Обстоятвни, що виключають злочинність діяння. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 1(2). С. 133-149.
- В'ялий, О. Оборона потребує захисту. *Право України*. 2001. С. 100–110.
- Володарський, В. Необхідна оборона, перевищення її меж: деякі випадки кваліфікації. *Право України*. 2000. № 6. С. 93–94, 99.
- Діденко, В. П. Обстоятвни, що виключають злочинність діяння: лекція. Київ: Укр. акад. внутр. справ, 1993. 40 с.
- Кваша, О. О. Уявна оборона: кримінально-правова кваліфікація та відповідальність : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2012. 180 с.
- Мошенець, Д. В. Інститут необхідної оборони у кримінальному праві України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 236 с.
- Осадчий В., Савченко А. Застосування вогнепальної зброї (при необхідній обороні). *Крок*. 2002. № 6. С. 6.
- Фріс, П. Л. Обстоятвни, що виключають злочинність діяння: лекція. Івано-Франківськ: Сімик. 2002. 44 с.

Тема 20. Крайня необхідність

П л а н

1. Поняття та значення крайньої необхідності.
2. Підстава крайньої необхідності.
3. Ознаки крайньої необхідності.
4. Експрес крайньої необхідності.

При характеристиці поняття «крайня необхідність» бажано ретельно проаналізувати положення, сформульовані в ст. 39 КК України. Звернути увагу на те, що крайня необхідність є однією з обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння і вона тісно пов'язана з реалізацією особою свого суб'єктивного права. При цьому слід показати значення цього інституту в кримінальному праві.

Розглядаючи друге питання теми, слід виходити з того, що існує єдина, але складна підстава крайньої необхідності. Складовими частинами такої підстави є єдність двох факторів: 1) небезпека, що безпосередньо загрожує інтересам особи, суспільства чи держави, та 2) неможливість усунення цієї небезпеки іншими засобами, крім вчинення дій, що заподіюють шкоду правоохоронюваним інтересам. Таким чином, стан крайньої необхідності виникає лише при наявності та єдності двох названих факторів. Тому слід послідовно їх розглянути.

Перший фактор характеризує небезпеку, яка безпосередньо загрожує інтересам особи, правам даної людини чи інших громадян, або суспільним інтересам, або інтересам держави. З огляду на сказане треба показати, що слід розуміти під цією небезпекою, навести приклади такої небезпеки. Далі потрібно розкрити ознаки цієї небезпеки: наявність та дійсність.

Другий фактор – це неможливість усунути небезпеку, яка загрожує, іншими засобами, крім тих, що заподіюють шкоду. Вивчаючи його, треба показати, що така неможливість визначається відповідною обстановкою (на прикладах). Тому важливо проаналізувати різні види такої обстановки, навести належні приклади.

Розглядаючи третє питання, необхідно спочатку розкрити ознаки суб'єкта крайньої необхідності, звернути увагу, що існують як різні точки зору з цього питання, так і рішення в законодавчих актах інших країн. Доречно їх проаналізувати та на підставі цього зробити висновок, хто є суб'єктом крайньої необхідності, передбаченої ст. 39 КК України. Далі необхідно проаналізувати мету дій, що вчинюються у стані крайньої необхідності (найближчу, проміжну та кінцеву) і обговорити питання про відповідальність особи за заподіяну шкоду, якщо мета крайньої необхідності не була досягнута. Наступна ознака характеризує той об'єкт, якому спричиняється шкода. Бажано висловити свою думку щодо того, що шкоду може бути завдано тільки інтересам третіх осіб. Окремої уваги потребує питання про те, може чи ні в стані крайньої необхідності об'єктом виступати життя людини.

Об'єктивні ознаки крайньої необхідності є такими: 1) вчинення дій, що підпадають під ознаки будь-якого діяння, передбаченого кримінальним законом; 2) завдання певної шкоди об'єкту крайньої необхідності; 3) причинний зв'язок між діями та названою шкодою. Аналізуючи першу ознаку, треба показати, у чому може полягати дія особи у стані крайньої необхідності. Дискусійним у цьому аспекті є питання, чи може мати місце бездіяльність у такому стані. Далі слід розглянути питання про час вчинення дії у стані крайньої необхідності, проаналізувати ситуації так званої «передчасної» та «запізнілої» крайньої необхідності.

Розглядаючи питання про шкоду, заподіяну у стані крайньої необхідності, треба виходити з положень ст. 39 КК України: заподіяна шкода може бути менш значною, ніж

відвернута шкода або рівнозначна такій шкоді. Це є межі крайньої необхідності. З огляду на сказане треба розкрити, яка шкода є менш значною та рівнозначною, який для цього використовується критерій, як це питання вирішується в КК інших країн.

Остання ознака крайньої необхідності стосується суб'єктивного ставлення особи, що знаходиться у стані крайньої необхідності, до її підстав, а також до вчинюваної дії та до заподіяння шкоди об'єкту. Особливу увагу слід приділити положенню, що сформульовано в ч. 3 ст. 39 КК України.

Розглядаючи третє питання теми про ексцес крайньої необхідності, треба мати на увазі, що за чинним правом таке перевищення визначене інакше, ніж у КК 1960 року. Перевищенням меж крайньої необхідності визнається спричинення більш значної шкоди правоохоронним інтересам у порівнянні з відвернутою шкодою. Виходячи з цього, треба проаналізувати, яка шкода є більш значною, як можна її співвідносити із шкодою відвернутою. Далі висвітлити питання про кваліфікацію перевищення меж крайньої необхідності, а також щодо врахування вказаного перевищення як обставини, що пом'якшує відповідальність.

Список рекомендованої літератури

Баулін, Ю. В. Обстоятельства, исключают преступность деяния. Харьков: Основа, 1991. 359 с.

Баулін, Ю. В. Обставини, що виключають злочинність діяння. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 1(2). С. 133-149.

Баулін, Ю. В. Крайня необхідність у кримінальному праві. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2016. № 1 (6). С. 422-424.

Діденко, В. П. Обставини, що виключають злочинність діяння: лекція. Київ: Укр. акад. внутр. справ, 1993. 40 с.

Кучук, А. М. Крайня необхідність у світлі європейських цінностей: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 1. С. 54-60.

Лісова, Н. Крайня необхідність: особливості визначення поняття. *Прокуратура, людина, держава*. 2005. № 1 (43). С. 43-49.

Тарасевич, Т. Ю. Крайня необхідність під час здійснення медичної діяльності. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 3. С. 310-315.

Фріс, П. Л. Обставини, що виключають злочинність діяння: лекція. Івано-Франківськ: Сімик. 2002. 44 с.

Якімець Т.І. Розвиток інституту крайньої необхідності в українському кримінальному праві. *Право України*. 2007. № 9. С. 113-117.

Якімець Т.І. Крайня необхідність за кримінальним правом України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. 16 с.

Тема 21. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям

П л а н

1. Поняття та види звільнення від кримінальної відповідальності.
2. Передумова звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям.
3. Підстава звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям.

4. Кримінально правові наслідки звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям.

Аналізуючи перше питання теми, слід звернутися до розділу IX Загальної частини КК України, при цьому потрібно врахувати, що Кодекс не містить визначення поняття «звільнення від кримінальної відповідальності». Необхідно акцентувати увагу на тому, що відсутність законодавчої регламентації цього поняття породжує велику різноманітність таких визначень у науковій літературі. З точки зору з'ясування сутності поняття «звільнення від кримінальної відповідальності» доцільно вивчити та проаналізувати ці дефініції. Також слід з'ясувати питання щодо відмежування звільнення від кримінальної відповідальності та звільнення від покарання. При встановленні видів звільнення від кримінальної відповідальності необхідно враховувати, що вони можуть бути поділені на три групи за різними підставами, а саме, від того: правом чи обов'язком суду є звільнення; чи звільняється особа від кримінальної відповідальності під певною умовою та де в КК України передбачено підставу звільнення від кримінальної відповідальності. Обов'язковим є використання положень, сформульованих у постанові Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 12 «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності». Закінчити розгляд цього питання слід встановленням передбачених законом передумов та підстав звільнення від кримінальної відповідальності.

Відповідаючи на наступне питання, потрібно звернутися до ст. 45 КК України. Спираючись на її положення, слід сформулювати передумову такого виду звільнення від кримінальної відповідальності. При цьому необхідно з'ясувати коли саме кримінальне правопорушення можна визнати вчиненим вперше і які з них відносяться до кримінальних проступків та необережних нетяжких злочинів. Слід також встановити винятки із зазначеної передумови.

При встановленні підстави звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям потрібно з'ясувати, що в себе включає поняття «дійове каяття». Бажано вирішити проблему встановлення ознак дійового каяття та дати їм характеристику. Необхідно пам'ятати, що це поняття законодавець більше ніде не використовує в КК, але воно досить часто застосовується в науковій літературі, причому існують різні точки зору. У зв'язку з цим потрібно назвати та детально проаналізувати всі елементи дійового каяття, а саме: щире каяття, активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення, повне відшкодування завданих збитків, усунення заподіяної шкоди. Слід звернути увагу на те, що відсутність хоча б одного зі складових елементів дійового каяття виключає підставу звільнення від кримінальної відповідальності, крім винятку, коли вчиненим кримінальним правопорушенням або замахом на нього фактично не було завдано збитків чи заподіяно шкоду.

При встановленні кримінально-правових наслідків звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям необхідно пам'ятати, що рішення суду про звільнення від кримінальної відповідальності свідчить про припинення кримінально-правових відносин і особа, яка звільняється від кримінальної відповідальності вважається такою, що не має судимості. Потребує з'ясування питання, яке висловлюється в науковій літературі, щодо недоцільності безумовного припинення всіх кримінально-правових наслідків в результаті звільнення від кримінальної відповідальності.

Список рекомендованої літератури

Баулін, Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності. Київ: Атіка, 2004. 296 с.

Григор'єва, М. Є. Відшкодування завданих збитків та усунення заподіяної шкоди як самостійні елементи підстави звільнення особи від кримінальної відповідальності. *Підприємництво, господарство і право*. 2006. № 8. С. 141–144.

Григор'єва, М. Є. Щире каяття як складовий елемент підстави звільнення від кримінальної відповідальності. *Вісн. Харків. нац. ун-ту внутр. справ*. Вип. 33. Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2006. С. 196–201.

Гуменюк, В. В. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень: у 2 т.: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова*. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. Т. 2. С. 197-201.

Житний, О. О. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. 152 с.

Козак, О. С. Загальні види звільнення від кримінальної відповідальності: порівняльно-правовий аналіз? *Наше право*. 2006. № 1. С. 47–52.

Навроцький, В. О. Про співвідношення кримінального та кримінально-процесуального законодавства, які регламентують підстави та порядок звільнення від кримінальної відповідальності. *Альманах кримінального права*. Вип. 1. Київ: Всеукр. асоц. видавців «Правова єдність», 2009. С. 391–400.

Тихий, В. П. Звільнення від кримінальної відповідальності. *Вісн. Конституц. Суду України*. 2004. № 4.

Тихий В. П., Панов М. І. Нове дослідження проблем звільнення особи від кримінальної відповідальності. *Законодавство України*. Науково-практичні коментарі. 2004. № 7. С. 76–78.

Хряпінський, П. В. Спірні питання щодо звільнення від кримінальної відповідальності. *Вісник Академії адвокатури України*. 2006. № 6 (№ 2). С. 120-128.

Юридична відповідальність: проблеми виключення та звільнення / Н. М. Оніщенко, А. Є. Шевченко, О. В. Скрипнюк та ін.; за ред. Ю. В. Бауліна. Донецьк: ПП «ВД «Кальміус», 2013. 424 с.

Тема 22. Система покарань

П л а н

1. Поняття, структура та значення системи покарань.
2. Становлення та розвиток системи покарань за кримінальним законодавством України.
3. Класифікація покарань: критерії, види, особливості призначення.
4. Перспектива розвитку системи покарань в кримінальному законодавстві України.

Розгляд першого питання необхідно почати з визначення поняття «система покарань». При цьому слід враховувати, що у чинному кримінальному законодавстві України воно відсутнє, а у науці кримінального права різними авторами формулюється неоднаково. Далі потрібно докладно проаналізувати ознаки системи покарань, з'ясувати її структуру та залежність від системи соціальних цінностей, правового становища особи, економічних та соціально-політичних умов життя суспільства. Також доречно з'ясувати значення системи покарань для диференціації та індивідуалізації кримінальної відповідальності.

Розкриваючи друге питання, бажано проаналізувати становлення і розвиток системи покарань у кримінальному законодавстві України у різні історичні періоди, встановити принципи її побудови та види покарань, які входили до її структури. Окрему увагу потрібно приділити порівняльному аналізу системи покарань за чинним кримінальним законодавством України та Кримінальним кодексом УРСР 1960 р., акцентувати на суттєвих відмінностях. При цьому доцільно врахувати зміни, які відбулися в системі покарань у зв'язку із прийняттям та набранням чинності Закону України від 23 серпня 2023 р. № 3342-ІХ.

При відповіді на третє питання слід розглянути види покарань залежно від різних критеріїв їх класифікації, а саме: залежно від за суб'єкта, до якого можуть вони бути застосовані; зв'язку із ізоляцією від суспільства; за часом виконання; характером правообмежень. При цьому необхідно зосередитися на дослідженні видів покарань за порядком призначення. Для цього варто докладно проаналізувати положення ст. 52 КК України з'ясувати умови, підстави й порядок застосування кожного із цих видів.

При розгляді четвертого питання особливу увагу варто приділити порівняльному аналізу видів покарань за чинним КК України, а також за Проектом нового КК України, розробленого Робочою групою з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи при Президенті України. При цьому варто акцентувати увагу на суттєвих відмінностях. Доцільно також дослідити пропозиції щодо звуження системи покарань, які висувались в науці кримінального права, а також проаналізувати наведені на користь цього аргументи.

Список рекомендованої літератури

Березовський А. А., Березовська Н. Л. Поняття системи покарань. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: юриспруденція* : зб. наук. пр. Одеса : Фенікс, 2012. Вип. 3. С. 107–109.

Богатирьов І. Г. Конфіскація майна – за і проти. *Вісник Луганського держ. ун-ту внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка*. 2015. №. 3. С. 38–44.

Бурда С. Я. Зарубіжний та національний досвід кримінально-правової регламентації покарання у виді громадських робіт. *Правові горизонти. Legal horizons. Журнал Навчально-наукового інституту права СумДУ*. Суми. 2019. Вип. 15 (28). С. 47-51.

Бурда С. Я. Історія виникнення та сучасний стан покарання у виді службових обмежень для військовослужбовців. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. Збірник наукових праць / Головний редактор Р.І. Благута*. Львів: ЛьвДУВС. 2018. Вип. 4. С. 225-233.

В'юник М. Призначення спеціальних видів покарань: постановка проблеми. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2015. № 1. С. 99-106.

В'юник М. В. Призначення покарання у виді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу. *Вісник асоціації кримінального права України*. 2018. 2 (11). С. 62-75. doi: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2018.11.160958>.

Гацелюк В. Криміналізація суспільно небезпечних діянь протягом дії Кримінального кодексу України 2001 року: останні сюжети на фоні загальної палітри законодавчих рішень. Київ : ВАІТЕ, 2021. 228 с.

Горох О. П. Про систему покарань та її підсистеми. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ України*, 2006. № 4 (30). С. 206–212.

Гуцуляк М. Я. Кримінально-виконавча характеристика покарання у виді громадських робіт: дис. ...к-та юрид. наук. Львів, 2010. 234 с.

Євдокімова О. В. Чергові «новели» кримінального законодавства. *Юрид. наук. електронний журнал*. 2015. № 5. С. 181–183.

Задоя К. П. Рішення Конституційного Суду України в справі про заміну смертної кари довічним позбавленням волі в контексті прецедентної практики Європейського суду з прав людини. *Адвокат*. 2012. № 2. С. 25–28. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/adv_2012_2_4.pdf (дата звернення: 27.09.2024).

Ільїна О. В. Зміст виправних робіт та проблемні питання їх застосування. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 307–312.

Коротасєв В. Правова природа довічного позбавлення волі. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 12. С. 197–201. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/12/35.pdf> (дата звернення: 27.09.2024).

Кочуріна Д. В. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як оптимальний вид покарання за необережні злочини. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 180–184.

Лихова С. Я. Актуальні питання щодо системи покарань КК України у світлі Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*, 2001. Вип. 11. С. 441–444.

Марисюк К. Б. Кримінально-правове регулювання покарання у виді штрафу потребує вдосконалення. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія : Юридичні науки*. 2015. № 827. С. 280–285. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2015_827_48 (дата звернення: 27.09.2024).

Марченко Н. Природа додаткових покарань: проблема концепції. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 1. С. 101–104.

Махненко Д. Довічно засуджені: шанс на дотримання конвенційних прав є. *Юридична газета*. 2021. № 7(13 квітня). С. 30, 31.

Митрофанов І. Актуальні проблеми системи покарань. *Юридична Україна*. 2011. № 6. С. 113–118.

Митрофанов ІІ. Система покарань у механізмі реалізації кримінальної відповідальності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: юриспруденція : зб. наук. пр.*, 2013. Вип. 5. С. 194–198.

Михайліченко Т. О. "Нове життя" для громадських робіт у проєкті нового Кримінального кодексу України. *Проблеми впровадження нового Кримінального кодексу в правову систему України : матеріали міжнар. наук. конф. (м. Харків, 7 квіт. 2021 р.)*. Харків : Право, 2021. С. 123–125.

Михайліченко Т. О. Перелік основних видів покарань: питання до роздумів. *Концептуальні засади нової редакції Кримінального кодексу України : матеріали міжнар. наук. конф.*, м. Харків, 17–19 жовт. 2019 р. Харків: Право, 2019. С. 304–309.

Мостепанюк Л. О. Смертна кара та довічне позбавлення волі: історичний аспект. *Наше право*, 2013. № 1. С. 104–109. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/Nashp_2013_1_20.pdf (дата звернення: 27.09.2024).

Музика А. А., Горох А. П. Система покарань та її підсистеми за Кримінальним кодексом України. *Альманах кримінального права*. 2009. Вип. 1. С. 368–390.

Новікова К. А. Обмеження свободи як вид покарання: монографія. Харків: Право, 2019. 288 с.

Пироженко О. С. Покарання, що обмежують майнові права засуджених, за кримінальним правом України: монографія. Харків: НікаНова, 2012. 294 с.

Поляков В. М. Конфіскація в законодавстві країн Романо-германської правової системи. *Наук. вісник Херсонського держ. ун-ту*. 2015. Вип. 1. Том 4. С. 41–46.

Пономаренко Ю. А. Види наказаний по уголовному праву Украины : монография. Харьков: ФИНН, 2009. 341 с.

Пономаренко Ю. А. Загальна теорія визначення караності кримінальних правопорушень : монографія. Харків : Право, 2020. 720 с.

Пономаренко Ю. А. У чому системність системи покарань? *Сучасні проблеми юридичної науки: тези доп. та наук. повідомл.* Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених та здобувачів. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2008. С. 30–33.

Пономаренко Ю. А. Штраф як вид покарання у кримінальному праві України (за результатами реформи 2011 р.) : наук. нарис. Х.: Право, 2012. 80 с. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/18967> (дата звернення: 27.09.2024)

Попрас В. О. Штраф як вид покарання за кримінальним правом: монографія. Харків : Право, 2009. 224 с.

Про практику призначення судами кримінального пока- рання : постанова Пленуму Верховного Суду України № 7 від 24 жовтня 2003 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03> (дата звернення: 27.09.2024).

Кримінальний кодекс України: проект тексту Закону України. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code> (дата звернення: 27.09.2024).

Рябчинська О. П. До питання про періодизацію розвит- ку системи покарань в Україні. *Держава та регіони. Сер.: Право : Науково-виробничий журнал*, 2015. № 4. С. 82–87. URL: http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/4_2015/15.pdf (дата звернення: 27.09.2024).

Рябчинська О. П. Система покарань в Україні: поняття, значення та принципи побудови : монографія. Запоріжжя: Акцент Інвест-трейд, 2013. 447 с.

Середа В. В. Тенденції розвитку покарання у виді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2016. Випуск 4. С. 309–317. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/1715> (дата звернення: 27.09.2024).

Соловій Я. І., Гуцуляк М. Я. Теоретико-правова регламентація та практика застосування покарання у виді конфіскації майна. *Наук.-інформац. Вісник*. 2015. № 11. С. 172–180.

Сташис В. В. Актуальні питання системи покарань за Кримінальним кодексом України 2001 р. *Право України*. 2010. № 9. С. 16–24. URL: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/soc_gum/pruk/2010_9/2.pdf (дата звернення: 27.09.2024).

Сташис В. В. Основні новели нового Кримінального ко- дексу України. *Вісник Академії правових наук України*, 2003. № 2–3 (33–34). С. 612–626. URL: http://dspace.nulau.edu.ua/bitstream/123456789/5798/1/Stashus_612.pdf (дата звернення: 27.09.2024).

Титаренко С. С. Аналіз санкцій статей 205-1, 206, 206-2 КК України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*. 2017. № 4 (80). С. 119–127.

Трубников В. М. Арешт як вид кримінального покарання та особливості його застосування: монографія. Х. : Харків юрид., 2007. 288 с.

Тютюгин В. И. Лишение права занимать определенные должности как вид наказания по советскому уголовному праву. Харьков: «Вища школа», изд-во при Харьк. у-те, 1982. 145 с.

Хроленок О. Ю. Щодо виокремлення правових ознак системи покарань. *Форум права*. 2015. № 5. С. 205–209. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2015_5_36 (дата звернення: 27.09.2024).

Шинкарьов Ю. В. Щодо використання історичного ме- тоду при дослідженні системи покарань України. *Від громадянського суспільства – до правової держави: тези III Міжнар. наук.-практ. конф. (24 квіт. 2008 р.)*. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2008. С. 354–355.

Т е м а 23. Загальні засади призначення покарання

П л а н

1. Поняття та значення загальних засад, співвідношення із принципами призначення покарання.
2. Призначення покарання в межах, установлених санкцією статті Особливої частини КК України, що передбачає відповідальність за вчинене кримінальне правопорушення.
3. Призначення покарання згідно з положеннями Загальної частини КК України.
4. Призначення покарання з урахуванням особливостей конкретного кримінально-протиправного діяння.

Відповідаючи на перше питання, необхідно дослідити історію розвитку інституту загальних засад призначення покарання у кримінальному законодавстві України від окремих, розрізнених правил у перших нормативних актах до єдиного системного утворення. Також доцільно звернути увагу на те, що визначення поняття «загальні засади призначення покарання» у Кримінальному кодексі України відсутнє, а серед науковців воно формулюється по-різному. Бажано проаналізувати окремі точки зору з цього питання та навести власні аргументи. Далі потрібно докладно розглянути ознаки загальних засад і з'ясувати їх значення для індивідуалізації покарання. Окремо варто зупинитися на розгляді питання співвідношення загальних засад і принципів призначення покарання.

При висвітленні другого питання слід вивчити види санкцій статей Особливої частини КК України залежно від видів та кількості передбачених у них видів покарання, дослідити особливості призначення покарання у відносно-визначених санкціях, у яких не зазначений мінімальний розмір виду покарання; а також в альтернативних та кумулятивних.

При розгляді третього питання треба визначитися з тими положеннями Загальної частини КК України, які потребують обов'язкового врахування при обранні міри покарання за вчинене кримінальне правопорушення, а також встановити випадки, коли суд може призначити міру покарання з виходом за мінімальні або максимальні межі санкції статті, що передбачає відповідальність за вчинене кримінальне правопорушення. Після цього необхідно зупинитися на питанні призначення покарання у випадках конкуренції санкції статті Особливої частини та положень Загальної частини КК України.

Розкриваючи четверте питання, треба з'ясувати зміст понять «тяжкість вчиненого кримінального правопорушення», «особа винного», «обставини, що пом'якшують або обтяжують покарання», їх значення для індивідуалізації покарання та реалізації принципу доцільності покарання, закріпленого у ч. 2 ст. 65 КК.

С п и с о к р е к о м е н д о в а н о ї л і т е р а т у р и

Бережнюк В. М. Поняття та загальні критерії індивідуалізації покарання при призначенні покарання за кримінальним правом України : дис. ...канд. юрид. наук. Львів, 2021. 225 с.
URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2021/dissertation/11681/dismukanovberezhnyuk.pdf> (дата звернення: 27.09.2024).

Бабанли Р. Ш. Наукові підходи до з'ясування сутності терміна «загальні засади призначення покарання». *Часопис Київського університету права*. 2015. № 2. С. 288–291.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2015_2_70 (дата звернення: 27.09.2024).

Бабанли Р. Ш. Призначення покарання в Україні: теоретико-прикладні засади : монографія. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. 488 с.

URL: http://idpnan.org.ua/files/2019/babanli-r.sh.-priznachennya-pokarannya-v-ukrayini-teoretiko-prikladni-zasadi-_d_.pdf (дата звернення: 27.09.2024).

Василяш В. М. Деякі питання врахування судом загальних засад призначення покарання. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2008. № 2. С. 248–259.

Гуменюк Ю. Ступінь тяжкості діяння як критерій при призначенні покарання за незакінчений злочин. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: мат. XVIII регіон. наук.-практ. конф. (26–27 січня 2012 р.). Львів: Юрид. ф-т ЛНУ ім. Івана Франка, 2012. С. 325–328.

Давлатов Ш. Б. Принципи призначення покарання. *Вісник Академії митної служби України*. Сер.: Право. 2011. № 2. С. 120–127. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsup_2011_2\(7\)_21](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsup_2011_2(7)_21) (дата звернення: 27.09.2024).

Дудоров О. О. Поняття загальних засад призначення покарання. *Актуальні проблеми розкриття та розслідування злочинів у сучасних умовах*: зб. тез Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 5 листопада 2010 року): [у 3-х ч.] Ч. II. Запоріжжя: Юридичний інститут ДДУВС, 2010. С. 56–68.

Дудоров О. О. Обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання : поняття, природа, значення. *Вісник Запорізького національного університету*. Юридичні науки. 2011. № 1. С. 204–211.

Євдокімова О. В., Тютюгін В. І. Особливості застосування додаткових покарань у кумулятивних санкціях статей Особливої частини Кримінального кодексу України. *Вісник Верховного Суду України*. 2012. № 7. С. 41–47.

Лемішко Ю. Ю. Врахування обставин, які обтяжують покарання, у судовій практиці. *Вісник прокуратури*. 2011. № 10. С. 63–68.

Макаренко А. С. Проблема принципів призначення покарання у сучасній науці кримінального права. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. праць. Одеса: Юрид. літ., 2010. Вип. 55. С. 176–181. URL: <http://www.apdr.in.ua/v55/33.pdf> (дата звернення: 27.09.2024).

Музика А. А., Горох А. П. Інститут призначення покарання: поняття і загальна характеристика. *Право України*. 2011. № 9. С. 174–183.

Нікіфорова Т. І. Обставини, які пом'якшують покарання, за кримінальним правом України : монографія. Х. : Харків юрид., 2009. 208 с.

Омельчук О. М. До питання про загальні засади призначення покарання. *Університетські наукові записки*. 2007. № 2. С. 344–348. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2007_2_51 (дата звернення: 27.09.2024).

Полтавець В. В. Загальні засади призначення покарання за кримінальним законодавством України : монографія. Луганськ: РВ ЛАВС, 2005. 240 с.

Панчак О. Правила призначення покарання: система чи безсистемність. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*, 2014. Вип. 60. С. 260–269. URL: <file:///C:/Users/Win10/Downloads/299-634-1-PB.pdf> (дата звернення: 27.09.2024).

Пономаренко Ю. А. Загальна теорія визначення караності кримінальних правопорушень : монографія. Харків : Право, 2020. 720 с.

Практика застосування ВСУ положень Загальної частини КК України /уклад. О. П. Горох. за заг. ред. А. А. Музики. К.: «Центр учбової літератури», 2017. 524 с.

Про практику призначення судами кримінального покарання : постанова Пленуму Верховного Суду України № 7 від

24 жовтня 2003 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03> (дата звернення: 27.09.2024).

Самойленко Є. Ю. Призначення покарання за наявності обставин, що його пом'якшують, за кримінальним правом України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2012. 217 с.

Сторчак Н. А. Обставини, які пом'якшують та обтяжують покарання: теоретичний і практичний вимір. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 4. С. 364–366.

Туляков В. О., Макаренко А. С. Призначення покарання. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1 (1). С. 208–227. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9b714bb5-529f-4b3f-af9f-8ea669221b27/content> (дата звернення: 27.09.2024).

Федорчук І. М. До питання щодо врахування обставин, які обтяжують покарання за кримінальним правом України. *Університетські наукові записки*. 2009. № 1. С. 270–273. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2009_1_48 (дата звернення: 27.09.2024).

Шинкарьов Ю. В. Щодо окремих засад призначення покарання. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*. Сер. : Право. Харків : ХНПУ, 2017. Вип. 25. С. 122–127. URL: <http://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/1309> (дата звернення: 27.09.2024).

Яценко А. М. Деякі аспекти індивідуалізації покарання при його призначенні (пункт 3 частини 1 статті 65 КК України). *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2014. № 1. С. 78–90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2014_1_10 (дата звернення: 27.09.2024).

Тема 24. Спеціальні правила призначення покарання

П л а н

1. Поняття та значення спеціальних правил призначення покарання, їх співвідношення із загальними засадами призначення покарання.
2. Спеціальні правила призначення покарання, які дозволяють вийти за мінімальні межі санкції статті Особливої частини КК.
3. Спеціальні правила призначення покарання, які дозволяють вийти за максимальні межі санкції статті Особливої частини КК.

Відповідаючи на перше питання, потрібно з'ясувати, що розуміється в науці кримінального права під спеціальними правилами (спеціальними засадами) призначення покарання, а також надати визначення цьому поняттю. Доцільно з'ясувати також зміст поняття «загальні засади призначення покарання», а також встановити, в якому співвідношенні воно знаходиться із поняттям спеціальних правил призначення покарання. Також доцільно з'ясувати, які положення Розділу XI Загальної частини КК України належать до останніх.

При відповіді на друге питання доцільно проаналізувати положення ст. 68 КК України, які передбачають призначення покарання за незакінчене кримінальне правопорушення та кримінальне правопорушення, вчинене у співучасті, ст. 69 КК України, які передбачають призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, а також ст. 69-1 КК України, в якій йдеться про призначення покарання за наявності обставин, які пом'якшують покарання. Доцільно навести приклади, коли призначення судом покарання із застосування спеціальних правил, передбачених статтями 68 та 69-1 КК України, дозволяють вийти за мінімальні межі санкції статті, а також перетворити альтернативні чи відносно-визначені санкції на безальтернативні. Потрібно також встановити порядок призначення покарання за наявності у суду підстав для застосування цих положень водночас.

Третє питання передбачає стислий аналіз підстав, етапів, а також принципів та меж призначення покарання із застосуванням положень ст. 70 та 71 КК України. Доцільно також визначити етапи призначення покарання у тих випадках, коли після постановлення вироку у справі стало відомо, що засуджений винний у вчинення декількох кримінальних

правопорушень, частина з яких було вчинено до постановлення вироку, частина – після цього, тобто під час відбування ним покарання.

Список рекомендованої літератури

Бабанли Р. Ш. Дискусійні аспекти застосування спеціальних правил призначення покарання за сукупністю злочинів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2015. № 6 (3). С. 10–14.

Ворона В. С. Спеціальні засади призначення покарання окремим категоріям осіб: дис. д-ра юрид. наук. Харків, 2018. 229 с.

Ворона В. С. Щодо питання про види спеціальних засад призначення покарання. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Сер. "Право"*. 2016. Вип. 24. С. 128-133. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_pravo_2016_2 (дата звернення: 29.09.2024).

Ворона В. Поняття спеціальних засад призначення покарання. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2016. 19(3). С. 153–156.

Горностай А. В. Кримінальна відповідальність за замах на злочин: монографія. Х. : Юрайт, 2013. 232 с.

Денисова Т. А., Денисов С. Ф., Білоконеv В. М. Загальні питання та деякі особливості термінологічних формулювань і спеціальних правил призначення покарання. *Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра*. 2018. № 2. С. 92–107.

Дудоров О. Спеціальні засади призначення покарання (продовження). *Слово Національної школи суддів України*. 2013. № 1. С. 67–83. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/cln_2013_1_10.pdf (дата звернення : 28.09.2024).

Дудоров О. Спеціальні засади призначення покарання. *Слово національної школи суддів України*. 2012. № 1. С. 121–135.

Евдокимова Е. В. Основания применения ст. 69 УК Украины. *Проблеми законності*. 2007. Вип. 90. С. 135–141.

Євдокімова О. В. Питання застосування спеціальних правил призначення покарання. *Проблеми законності*. 2013. № 123. С. 153–162.

Євдокімова О. В. Поняття і структура інституту призначення покарання. *Проблеми законності*. 2012. № 118. С. 141–149.

Красницький І. В., Шутяк Л. С. Відповідальність за замах на злочин за кримінальним правом України: монографія. Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів. 2015. 224 с.

Лашук Н. Р. Окремі аспекти призначення покарання за незакінчений злочин. *Кримінальна юстиція під час підготовки майбутніх суддів, прокурорів та слідчих в контексті європейських стандартів*: матеріали Збірник статей за матеріалами Першої Міжнародної конференції (Львів, 19–22 лютого 2020 р.). Львів. 2021. С. 31-35.

Макаренко А. С. Суддівський розсуд при призначенні покарання : монографія. Одеса: Юрид. літ-ра, 2013. 269 с.

Мартинишин Г. Р. Призначення покарання за сукупністю вироків: кримінально-правове дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук (д-ра філософії). Львів, 2013. 21 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/132/1/martynyshyn.pdf> (дата звернення: 29.09.2024).

Маслак Н. В. Кримінальна відповідальність за готування до злочину: монографія. Х. : Право, 2010. 232 с.

Пономаренко Ю. А. Загальна теорія визначення караності кримінальних правопорушень : монографія. Харків : Право, 2020. 720 с.

Попій А. С. Призначення покарання за сукупністю злочинів в кримінальному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук (д-ра філософії). Харків, 2020. 16 с.

Попій Д. С. Щодо окремих питань співвідношення загальних та спеціальних засад призначення покарання. *Форум права*. 2017. № 3. С. 177–181. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewById/296074.pdf> (дата звернення: 29.09.2024).

Постанова Другої судової палати ККС ВС від 6 грудня 2018 р. у справі № 712/8515/15-к. Єдиний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78589540> (дата звернення: 29.09.2024).

Практика застосування ВСУ положень Загальної частини КК України /уклад. О. П. Горох. за заг. ред. А. А. Музики. К.: «Центр учбової літератури», 2017. 524 с.

Про практику призначення судами кримінального покарання : постанова Пленуму Верховного Суду України № 7 від 24 жовтня 2003 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03> (дата звернення: 27.09.2024).

Тютюгін В. І. Питання гуманізації кримінальної відповідальності та їх реалізація в деяких законодавчих новелах. *Проблеми законності*. 2009. Вип. 100. С.313–323.

Шинкарьов Ю. В. Щодо визначення видів спеціальних засад призначення покарання. *STUDIA SLOBOZHANICA*. Матеріали всеукраїнської науково-методичної конференції «Слобожанський гуманітарій – 2023», 6 квітня 2023 р. Харків: ДБТУ, 2023. С. 174–179.

Шинкарьов Ю. В. Щодо методики визначення елементів системи спеціальних засад призначення покарання. *Збірник наукових праць ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Серія "Право"*. 2022. № 35. С. 62–68. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/9940> (дата звернення: 28.09.2024).

Т е м а 25. Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом

П л а н

1. Правова природа та передумови призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом
2. Підстава призначення більш м'якого покарання
3. Порядок призначення більш м'якого покарання

Висвітлення першого питання потрібно починати із з'ясування соціальної обумовленості існування кримінально-правових положень, що надають суду право виходити за межі санкції статті Особливої частини КК при призначенні покарання. Після цього необхідно проаналізувати передумови призначення більш м'якого покарання, а також зміни, що відбувалися в їх законодавчій регламентації, підстави їх внесення та зміст.

Розглядаючи підставу призначення більш м'якого покарання, слід акцентувати на тому, що вона складається із двох елементів (у їх єдності та сукупності). Варто зупинитися окремо на кожному з них. Крім того, бажано звернути увагу на те, що наявність тільки одного з елементів підстави, а також відсутність одночасно кожного з них виключає можливість призначення більш м'якого покарання в будь-якому випадку. Доречно також дослідити питання можливості застосування менш суворого покарання за наявності обтяжуючих обставин.

Характеристика порядку призначення більш м'якого покарання повинна включати детальне висвітлення: 1) застосування основного покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті Особливої частини КК України; 2) переходу до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції; 3) не призначення обов'язкового додаткового покарання, передбаченого за вчинене кримінальне

правопорушення. Наприкінці потрібно зупинитися на можливості застосування декількох із способів (видів) призначення більш м'якого покарання за одне кримінальне правопорушення.

Список рекомендованої літератури

Азаров Д. С. Врахування ступеня тяжкості злочину при призначенні покарання із застосуванням статті 69 КК України (за результатами узагальнення судової практики). *Наука і правоохорона*, 2014. № 1 (23). С. 57–65.

Азаров Д. С. Про невтішні результати узагальнення судової практики призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом. *Теоретичні та прикладні проблеми сучасного кримінального права* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Луганськ, 19–20 квіт. 2012 р.). Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. С. 7–11.

Бабанли Р.Ш. Проблеми призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом (на підставі матеріалів судової практики). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2015. № 34. URL: http://www.visnykjuris.uzhnu.uz.ua/file/No.34/part_3/4.pdf (дата звернення: 29.09.2024).

Василяш В. Проблеми призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матеріали XI регіон. наук.-практ. конф. 3-4 лют. 2005 р. Львів : Юрид. ф-т Львів. нац. ун-ту, 2005. С. 297–299.

Василяш В. М. Підстави призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, та деякі проблеми встановлення їх у судовій практиці. *Університетські наукові записки: часопис. Хмельницький* : Вид-во Хмельниц. ун-ту упр. та права, 2008. № 3 (27). С. 250–257.

Демченко В. Принципи кримінального законодавства стосовно випадків призначення покарання більш м'якого, ніж передбачено санкцією Кримінального кодексу. *Актуальні проблеми держави і права*: зб. наук. пр. Одеса : Юрид. лит., 2003. Вип. 18. С. 810–813.

Дудоров О. О. Проблеми призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом. *Гуманізація у сфері кримінальної юстиції: сучасний стан та перспективи розвитку*: матеріали круглого столу, 18 лют. 2011 р. Одеса: Фе-нікс, 2011. С. 25–29.

Дудоров О. Спеціальні засади призначення покарання (продовження). *Слово Національної школи суддів України*. 2013. № 1. С. 67–83. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/cln_2013_1_10.pdf (дата звернення: 29.09.2024).

Евдокимова Е. В. Основания применения ст. 69 УК Украины. *Проблеми законності*. 2007. Вип. 90. С. 135–141.

Евдокимова О. В. Проблемні питання призначення покарання при укладенні угоди про примирення або визнання винуватості. *Право і суспільство*. 2014, № 1-2. С. 213–217.

Міщенко С. М. Деякі особливості застосування судами ст. 69 КК України. *10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 13-14 жовт. 2011 р. Харків: Право, 2011. С. 259–263.

Омельчук О. М. Поняття та межі призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом: сучасний стан і перспективи удосконалення. *Університетські наукові записки : часопис. Хмельницький* : Хмельниц. ун-т управ. та права, 2013. № 3 (47). С. 401–407.

Омельчук О. М. Перспективи удосконалення кримінального законодавства України щодо призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом. *Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи*

удосконалення: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 7-8 квіт. 2006 р. / Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2006. Ч. 1. С. 234–236.

Про практику призначення судами кримінального пока- рання : постанова Пленуму Верховного Суду України № 7 від 24 жовтня 2003 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03> (дата звернення: 28.09.2024).

Рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 р. № 15-рп/2004 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа № 1-33/2004 про призначення більш м'якого покарання). *Вісник Конституційного Суду України*. 2004. № 5. С. 38–46.

Самойленко Є. Ю. Врахування обставин, що пом'якшу- ють покарання, при застосуванні статті 69 КК України. *Вісник Академії правових наук України* : зб. на- ук. пр. 2012. №3 (70). С. 222–232. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2012_3_24 (дата звернення: 29.09.2024).

Скомороха В. Призначення більш м'якого покарання, ніж передбаченого законом: питання конституційності. *Право України*. 2005. № 4. С. 3–9.

Тютюгін В. І. Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом: конспект лекції. Харків: Укр. юрид. акад., 1993. 20 с.

Федорак Л. М. Проблеми призначення покарання при наявності у кримінальній справі як пом'якшуючих, так і обтя- жуючих покарання обставин. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2009. Вип. 21. С. 221–225. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/apvchzu_2009_21_36.pdf (дата звернення: 29.09.2024).

Цалко Д. М., Бісюк О. С. Обставини, що враховуються при призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено КК України. *Наше право*, 2024. № 1. С. 159–167. DOI: <https://doi.org/10.32782/NP.2024.1.20>

Яценко А. М. Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом: деякі аспекти законодавчої регламен- тації та практичної реалізації. *Наше право*. 2014. № 3. С. 128–133. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nashp_2014_3_24.pdf (дата звернення: 29.09.2024).

Т е м а 26. Давність та її види за кримінальним правом України

П л а н

1. Поняття та юридична природа інституту давності у кримінальному праві України.
2. Види давності за кримінальним правом України.
3. Строки давності та їх обчислення.
4. Зупинення та переривання перебігу давності.
5. Кримінально-правове значення давності. Незастосування давності.

При відповіді на перше питання необхідно розкрити поняття інституту давності, визначити його правову природу та зв'язок з загальними і спеціальними принципами кримінального права (зокрема, з принципами невідворотності кримінальної відповідальності, гуманізму, індивідуалізації відповідальності тощо). Потрібно навести аргументи щодо можливості і доцільності звільнення особи від кримінальної відповідальності або від покарання після впливу зазначених у кримінальному законі строків давності.

Відповідь на друге питання передбачає насамперед аналіз приписів розділів IX і XII Загальної частини чинного КК України, які містять як загальні положення щодо звільнення від кримінальної відповідальності та звільнення від покарання і його відбування, так і, власне, норми інституту давності. На підставі проведеного аналізу та з урахуванням матеріалів судової практики України слід з'ясувати види давності, передбачені законом про кримінальну відповідальність, їх ознаки, спільні та відмінні риси.

При висвітленні третього питання потрібно звернути увагу на диференційовані та єдиний (недиференційований) строки давності, зазначити обставини, що визначають тривалість строку давності, загальні правила обчислення цих строків. Також доцільно зупинитися на «спеціальних» питаннях щодо їх обчислення при вчиненні різних кримінальних правопорушень: з матеріальним, формальним та усіченим складом; закінчених та незакінчених; ускладнених одиничних (триваючих, продовжуваних, складених та із похідними наслідками), вчинених у співучасті.

При відповіді на четверте питання плану необхідно виходити з того, що сприятливі для особи наслідки впливу встановлених строків давності настають, як правило, у разі додержання нею двох умов: неухилення від слідства, суду або відбування покарання; невчинення нового злочину, за винятком нетяжкого злочину, за який передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк не більше двох років. Недотримання цих умов тягне зупинення або переривання впливу строків давності. У роботі потрібно розкрити зміст зупинення та переривання строків давності, відмежувати ці поняття між собою, навести кримінально-правові наслідки. Бажано проілюструвати наведений матеріал прикладами зі слідчої та (або) судової практики.

У п'ятому розділі слід підсумувати значення давності у кримінальному праві України, навести, розкрити й обґрунтувати винятки, коли правила щодо звільнення особи від кримінальної відповідальності або покарання у зв'язку із закінченням строків давності не застосовуються.

Список рекомендованої літератури

Баулін, Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія. Київ: Атіка, 2004. 296 с.

Гавриш, С. Б. Звільнення від покарання та його відбування / С. Б. Гавриш // Правова доктрина України : У 5 т. / НАПрН України; редкол. В. Я. Тацій [та ін.]. Харків: Право, 2013. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку. С. 313–327.

Головчак, М. М. Строки давності виконання обвинувального вироку та порядок їх обрахування за КК України. *Актуальні проблеми кримінальної відповідальності: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.*, 10-11 жовт. 2013 р. Харків: Право, 2013. С. 242–244.

Горох, О. П. Щодо визначення меж перебігу строків давності притягнення до кримінальної відповідальності. *Питання боротьби зі злочинністю*. Харків: Право, 2014. Вип. 27. С. 50–58.

Житний, О. О. Актуальні проблеми давності у кримінальному праві. *Питання боротьби зі злочинністю*. Харків: Кроссрод, 2008. Вип. 15. С. 147–155.

Клименко, В. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності (проблемні питання). *Підприємництво, господарство і право*. 2005 № 12. С. 145–150.

Ободовський, О. В. Про обчислення строків давності щодо триваючих злочинів. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 8. С. 127–133.

Петрова, Н. М. Звільнення особи від кримінальної відповідальності: загальні підстави й умови. *Проблеми законності*. Харків: НЮАУ ім. Ярослава Мудрого, 2007. Вип. 87. С. 121–125.

Петрова, Н. М. Поняття й ознаки звільнення від кримінальної відповідальності за давністю в КК України. Проблеми законності. Харків: НЮАУ ім. Ярослава Мудрого, 2007. Вип. 90. С. 148–152.

Петрова, Н. М. Розмежування інститутів звільнення особи від кримінальної відповідальності і кримінального покарання за давністю. Проблеми законності / відп. ред. В. Я. Тацій [та ін.]. Харків: НЮАУ ім. Ярослава Мудрого, 2007. Вип. 85. С. 120–123.

Письменський, Є. О. Теоретико-прикладні проблеми звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України : монографія. Луганськ: РВВ ЛУВДС ім. Е. О. Дідоренка, 2014. 728 с.

Ус, О. В. Заміна довічного позбавлення волі позбавленням волі на певний строк у разі незастосування судом давності виконання обвинувального вироку. Вісник Академії правових наук України. Харків: Право, 2012. №3 (70). С. 214–221.

Хряпінський, П. В. Заохочувальні норми у кримінальному законодавстві України : монографія. Харків: Харків юрид., 2009. 448 с.

Т е м а 27. Інші заходи кримінально-правового характеру

П л а н

1. Поняття та види інших заходів кримінально-правового характеру.
2. Обмежувальні заходи: ознаки, мета, види, підстава та порядок застосування.
3. Примусові заходи медичного характеру та примусове лікування: види, підстава та порядок застосування.
4. Спеціальна конфіскація: предмет, підстава та порядок застосування.
5. Примусові заходи виховного характеру: види, підстави та порядок застосування.
6. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб: види, підстава та порядок застосування.

Розглядаючи перше питання, необхідно мати на увазі, що інші заходи кримінально-правового характеру є відносно новим інститутом кримінального права України. Зокрема, саме поняття «інші заходи» до КК України було введено тільки у 2013 році. Доцільно виокремити ознаки цих заходів, та на їх основі сформулювати визначення поняття «інші заходи кримінально-правового характеру». Варто звернути увагу на класифікацію таких заходів залежно від суб'єкта, до якого вони можуть застосовуватись: інші заходи щодо фізичних осіб (ст.ст. 91-1, 92–96, 96-1, 96-2 КК України, чч.2-4 ст. 105 КК України) та юридичних осіб (ст.ст. 96-3–96-11 КК України), а також окремо вказати на види, які до них належать.

Переходячи до другого питання, перш за все слід проаналізувати ст. 91-1 КК України. Додатково бажано ознайомитись із положеннями Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року. Після цього необхідно охарактеризувати обмежувальні заходи, зокрема, вказати ознаки та визначити мету їх застосування. Також слід виокремити види обмежувальних заходів. Окремо слід встановити підстави та порядок застосування цього заходу кримінально-правового характеру.

При відповіді на третє питання спершу потрібно з'ясувати у чому полягають такі інші заходи кримінально-правового характеру як примусові заходи медичного характеру та примусове лікування. Окремо визначити види заходів медичного характеру, від чого залежить вибір того чи іншого виду цього заходу. Належну увагу приділити підставам та порядку застосування таких заходів.

Розкриваючи четверте питання, вивчивши положення ст. 96-2 КК України, необхідно надати характеристику спеціальній конфіскації як виду інших заходів кримінально-правового характеру, а також з'ясувати що саме може бути предметом спеціальної конфіскації. По аналогії з попередніми питаннями охарактеризувати підставу та порядок застосування цього заходу.

За такою ж схемою необхідно розкрити п'яте та шосте питання.

Список рекомендованої літератури

1. Гончар, Т. О. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб за чинним Кримінальним кодексом України. Правова держава. 2014. № 17. С. 76–80.
2. Гришук, В. К., Паска, О. Ф. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: міжнародний досвід та основні теоретичні підходи : науково-практичний посібник. Київ : Юрінком Інтер, 2017. 296 с.
3. Загинеї, З. А. Основні недоліки нормотворчої техніки інституту застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 4. С. 58–78.
4. Задоя, К. П. Правова природа заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до юридичних осіб. *Право і громадянське суспільство*. 2014. № 4. С. 42–53.
5. Козаченко, В. О. Кримінально-правові заходи в Україні: підручник. Миколаїв: Іліон, 2015. 216 с.
6. Лозінська, І. А. До питання про поняття та зміст заходів кримінально-правового характеру. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2014. № 8. С. 185–192.
7. Музика, А. А. Примусові заходи медичного і виховного характеру. Київ: НАВС України, 1997. 290 с.
8. Орловська, Н. А. Актуальні проблеми кримінально-правового регулювання спеціальної конфіскації в Україні *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2015. Вип. 2. С. 137–144.
9. Палюх, Л. М. Примусові заходи виховного характеру: теорія і практика застосування : навчальний посібник. Львів: Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2010. 214 с.
10. Парасюк, Н. М. Спеціальна конфіскація та інші заходи кримінально-правового характеру за вчинення злочинів терористичного характеру. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 336–339.
11. Пономаренко, Ю. А. Загальна теорія визначення караності кримінальних правопорушень : монографія. Харків : Право, 2020. 720 с.
12. Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх : постанова Пленуму Верхов. Суду України від 16.04.2004 р. № 5. *Вісн. Верхов. Суду України*. 2004. № 5. С. 4–8.
13. Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру : постанова Пленуму Верхов. Суду України від 15.05.2006 р. № 2. *Вісн. Верхов. Суду України*. 2006. № 7. С. 13–16.
14. Сюсюкало, З. М. Поняття заходів кримінально-правового впливу у кримінальному праві України. *Науковий огляд: міжнародний науковий журнал*. 2017. Т. 8. № 40. С. 1–25.
15. Шевченко, Я. Правова природа і підстави застосування примусових заходів виховного характеру. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. № 5. С. 11–18.
16. Хавронюк, М. І. Заходи кримінально-правового впливу: які вони бувають? *Юридичний вісник України*. 2013. № 21 (934).
17. Ямкова, О. О. Види примусових заходів виховного характеру. *Актуальні проблеми держави і права*. Вип.18. Одеса: Юрид. л-ра, 2003. С. 794–800.

18. Ямкова, О. О. Застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх. *Актуальні проблеми держави і права*. Вип.15. Одеса : Юрид. л-ра, 2002. С. 85–92.

19. Ященко, А. М. Застосування заходів кримінально-правового характеру : монографія. Харків: НікаНова, 2014. 388 с.

Т е м а 28. Звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітніх

П л а н

1. Поняття та види звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітніх.
2. Звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру.
3. Особливості звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності.

Розглядаючи перше питання, слід розкрити поняття «звільнення від кримінальної відповідальності», вказати кримінально-правові наслідки такого звільнення, а також у чому полягають відмінності між звільненням від кримінальної відповідальності та звільненням від покарання; до яких саме неповнолітніх може застосовуватися звільнення від кримінальної відповідальності; які соціально-психологічні характеристики неповнолітніх враховуються законодавцем при визначенні конкретних особливостей їх звільнення. Далі доцільно виокремити звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітніх, обґрунтувати значення запропонованої класифікації. Особливу увагу треба звернути на те, що неповнолітні можуть бути звільнені від кримінальної відповідальності як на загальних підставах (розділ IX Загальної частини КК України), так і на особливих умовах, що закріплені у розділі XV Загальної частини КК України. Бажано зазначити, що до спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітніх належить звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру (ст. 97 КК України з урахуванням положень ст. 105 КК) та звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності (чч. 1, 2 ст. 106 КК України).

При відповіді на друге питання варто зупинитись на з'ясуванні передумов, підстав, порядку, умов та кримінально-правових наслідків звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру. Також з урахуванням положень чинного законодавства, роз'яснень Пленуму Верховного Суду України та матеріалів судової практики, слід розкрити юридичну природу, поняття та зміст окремих видів заходів виховного характеру, що, у свою чергу, належать до системи так званих «інших заходів кримінально-правового характеру», визначити їх співвідношення з кримінальною відповідальністю.

Висвітлюючи третє питання, необхідно на підставі аналізу ст. 49 КК України викласти загальні положення щодо звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності, після чого встановити особливості застосування цього виду звільнення щодо неповнолітніх. Доцільно поєднати теоретичні положення з прикладами з судової практики.

С п и с о к р е к о м е н д о в а н о ї л і т е р а т у р и

Бурдін, В. М. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні : монографія. Київ: Атіка, 2004. 240 с.

Гізімчук, С. В. Забезпечення основних прав та свобод неповнолітніх при застосуванні примусових заходів виховного характеру. *Питання боротьби зі злочинністю*. Харків: Право, 2004. Вип. 8. С. 37–40.

Єремій, Г. О. Примусові заходи виховного характеру : спірні питання правової природи. *Право і суспільство*. 2009. № 4. С. 107–111.

Єремій, Г. Соціальна обумовленість звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітніх. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 12. С. 144–147.

Застосування кримінальних заходів до неповнолітніх правопорушників / відп. ред. О. Я. Светлов. Київ: Наукова думка, 1974. 78 с.

Карпенко, М. О. Порядок звільнення від кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх із застосуванням примусових заходів виховного характеру. *Проблеми законності*. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2002. Вип. 57. С. 163–168.

Музика, А. А. Примусові заходи медичного і виховного характеру. Київ: НАВС України, 1997. 290 с.

Палюх, Л. М. Примусові заходи виховного характеру: теорія і практика застосування : навч. посібник. Львів: Львів. нац. ун-т ім. І.Франка, 2010. 214 с.

Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх : постанова Пленуму Верхов. Суду України від 16.04.2004 р. № 5. *Вісн. Верхов. Суду України*. 2004. № 5. С. 4–8.

Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру : постанова Пленуму Верхов. Суду України від 15.05.2006 р. № 2. *Вісн. Верхов. Суду України*. 2006. № 7. С. 13–16.

Сичук, О. Звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітніх із застосуванням примусових заходів виховного характеру. *Вісник прокуратури*. 2010. № 10. С. 54–58.

Трубников, В. М. Система заходів кримінально-правового впливу щодо неповнолітніх правопорушників. *Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. 13-15 квіт. 2007 р. Ч. 1. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2007. С. 114–120.

Шевченко, Я. Правова природа і підстави застосування примусових заходів виховного характеру. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. № 5. С. 11–18.

Ямкова, О. О. Види примусових заходів виховного характеру. *Актуальні проблеми держави і права*. Вип.18. Одеса: Юрид. л-ра, 2003. С. 794–800.

Ямкова, О. О. Застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх. *Актуальні проблеми держави і права*. Вип.15. Одеса : Юрид. л-ра, 2002. С. 85–92.

Яценко, А. М. Застосування заходів кримінально-правового характеру : монографія. Харків: НікаНова, 2014. 388 с.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

(повна назва кафедри)

КУРСОВА РОБОТА

з _____
(назва дисципліни)

на тему: _____

Студента (ки) _____ курсу _____ групи
Інституту (факультету) _____

(прізвище, ім'я, по батькові)
Керівник _____
(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Оцінка:
Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

м. Харків – 20 __ рік

ЗМІСТ

Загальні положення.....	
Тематика курсових робіт.....	
Тема 1. Джерела кримінального права.....	
Тема 2. Чинність закону про кримінальну відповідальність у часі.....	
Тема 3. Класифікація кримінальних правопорушень за ступенем тяжкості у КК України.....	
Тема 4. Поняття «кримінальна відповідальність» та її підстава.....	
Тема 5. Предмет та потерпілий як ознаки об'єкта кримінального правопорушення.....	
Тема 6. Суспільно небезпечне діяння як ознака складу кримінального правопорушення	
Тема 7. Мотив кримінального правопорушення та його значення.....	
Тема 8. Необережність та її види.....	
Тема 9. Фактична помилка у кримінальному праві.....	
Тема 10. Обмежена осудність.....	
Тема 11. Спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення.....	
Тема 12. Замах на кримінальне правопорушення і його види.....	
Тема 13. Добровільна відмова при незакінченому кримінальному правопорушенні...	
Тема 14. Інститут співучасті у кримінальному праві.....	
Тема 15. Види співучасників і кваліфікація їх діянь.....	
Тема 16. Форми співучасті у кримінальному правопорушенні.....	
Тема 17. Одиначні кримінальні правопорушення і їх види.....	
Тема 18. Повторність кримінальних правопорушень і її види.....	
Тема 19. Уявна оборона.....	
Тема 20. Крайня необхідність.....	
Тема 21. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям...	
Тема 22. Система покарань.....	
Тема 23. Загальні засади призначення покарання.....	
Тема 24. Спеціальні правила призначення покарання.....	
Тема 25. Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом.....	
Тема 26. Давність і її види за кримінальним правом України.....	
Тема 27. Інші заходи кримінально-правового характеру.....	
Тема 28. Звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітніх.....	
Додаток.....	

Навчальне видання

Електронне видання

**ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ
З ЗАГАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ
ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО ЇХ НАПИСАННЯ**

для студентів II курсу денних факультетів

(перший (бакалаврський) рівень
галузь знань 08 «Право»
спеціальності 081 «Право»)

У к л а д а ч і: ПОНОМАРЕНКО Юрій Анатолійович,
БАУЛІН Юрій Васильович,
ТЮТЮГІН Володимир Ілліч,
ХАРИТОНОВ Сергій Олександрович
ГОРНОСТАЙ Алеся Вікторівна,
ГРИГОР'ЄВА Марина Євгеніївна,
ГРОДЕЦЬКИЙ Юрій Васильович,
ДЕМИДОВА Людмила Миколаївна,
ЗАБУГА Юлія Юріївна,
ЄВДОКІМОВА Олена Володимирівна,
МИХАЙЛІЧЕНКО Тетяна Олександрівна,
ОРЛОВСЬКИЙ Руслан Семенович,
ОРОБЕЦЬ Костянтин Миколайович,
ФІЛІПЕНКО Валерія Русланівна